

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond

Romina Hiis

SÄÄSTMISEGA SEOTUD USKUMUSED PÄRNU GÜMNAASIUMIÕPILASTEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: ettevõtluspedagoogika nooremlektor Juta Jaani

Tartu 2022

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Finantskirjaoskuse ja säästmisega seotud hoiakud ja uskumused.....	6
1.1. Finantskirjaoskuse, säästmise ning hoiakute ja uskumuste olemus.....	6
1.2. Säästmisega seotud hoiakud.....	9
1.3. Säästmise hoiakuid mõjutavad tegurid.....	12
2. Säästmisega seotud hoiakute empiiriline analüüs.....	16
2.1. Valim ja uurimismetoodika.....	16
2.2. Noorte säästmisega seotud hoiakud ja neid mõjutavad tegurid Pärnu, Põlva ja Põltsamaa gümnaasiumides.....	20
Kokkuvõte.....	34
Viidatud allikad.....	36
Lisad.....	41
Lisa A. Koondtabel varasematest uuringutest	41
Lisa B. Küsitlus gümnaasiuminoorte säästmisega seotud hoiakute ja neid mõjutavate tegurite ning säästmiskäitumise hindamiseks.....	42
Summary.....	46

Sissejuhatus

Finantskirjaoskuse olemasolu on tänapäeva maailmas kujunenud väga oluliseks ja hinnatud oskuseks. Finantskirjaoskuse teemat hoiab aktuaalsena ka COVID-19 pandeemia puhang üle kogu maailma, mis on mõjutanud inimeste kulutamise- ja säästmisharjumusi. Pandeemia tagajärjel kaotasid paljud inimesed oma töökohad, mitmed ettevõtted pankrotistusid ning inimeste elamiskulud kuhjusid, mis omakorda mõjutas inimeste finantskäitumist ning säästmisharjumusi. (Tymkiw, 2021) Lisaks sellele toimus 2021. aastal Eestis pensionireform, mis võimaldas inimestel esitada avaldus oma II pensionisamba raha väljavõtmiseks, et anda inimestele vabadus ja vastutus ise oma rahaga ümber käia ("2021. aastast muutub...", n.d.). See aga ei tähenda, et kõik inimesed, kes otsustasid pensionisambast lahkuda, säästavad ka edaspidi oma raha. Kantar Emori uuringus on selgunud, et 55% vastanutest, kes võtsid oma raha välja, kavatsevad kogutud raha suunata tarbimisse, täpsemalt jooksvateks kuludeks või millegi suurema ostmiseks (Voog, 2021). Muudatused pensionisammastes mõjutavad ka noorte endi pensionit, sest nad peavad hakkama varem koguma. Lisaks mõjutavad järeltuleva põlve säästmist vanemate ja vanavanemate poolt antud taskuraha, mis on tihtipeale noorte suurimaks sissetulekuallikaks.

Finantskirjaoskuse edendamise eesmärgiks on inimeste rahulolu tõstmine ja elukvaliteedi parandamine nii, et oskuslikumalt majandades oleks neil võimalik end igapäeva rahaasjades kindlalt tunda ja oma heaolu suurendada ("Finants- ja ettevõtluspoliitika", 2021). 2018. aastal viis Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) läbi rahvusvahelise PISA. Selle uuringu tulemuste kohaselt on Eesti noored rahatarkuse tundmises esimesel kohal. Uuringust selgub, et Eesti noortel on head teadmised rahatarkusest, kuid praktikas neid teadmisi nad ei rakenda. ("Eesti noorte rahatarkus...", 2020) Raha juhtimise uuringud on näidanud, et noorte teadmised rahandusest on piiratud. Omades teadmisi rahatarkusest, ei oska noored neid rakendada. Sealjuures ei osata koostada eelarvet ning noorte väljaminekud ületavad sissetulekuid (Salikin, Wahab, Zakaria, Masruki, & Nordin, 2013). Sellest tulenevalt on oluline märkida, et teadmistest ainuüksi ei piisa.

Selleks et teadmised finantskirjaoskusest oma eesmärgi täidaksid, oleks vaja teadmised kasutusse võtta ning neid praktikas rakendada. Säästmisharjumuse kujundamiseks oleks vajalik seada säästmiseks eesmärgid (Jääger, 2021). Eesmärkide seadmine on hea moodus, kuidas olemasolevaid teadmisi rakendada ning pikaajaliselt oma säästmiskäitumist muuta. Eesmärgi seadmine on hea innustus säästmiseks (Jääger, 2021), sest see loob sihi, mille nimel pingutada ning hoiduda kogu sissetuleku kulutamisest.

LHV pangas maaklerite tööd juhtiva Sander Pikkeli sõnul on raha säästmise eesmärgiks finantsvabadus, mis väljendub eelkõige muretumas elus. Säästude ja investeeringute olemasolul on võimalik olla paremini valmis ootamatusteks ning selle tulemusel on elus ka vähem stressi. (“Teel Finantsvabaduse poole”, 2021)

Antud töö empiirilises osas uurib autor Pärnu gümnaasiumiõpilaste hoiakuid ja uskumusi säästmise suhtes. Pärnu linna eelarvestrateegia kohaselt on Pärnu linna elanike kindlustunne varasemate aastate jooksul kasvanud ning eelduste kohaselt on perioodil 2020-2024 elanike säästmise kasv aeglustumas. (“Pärnu linna eelarvestrateegia...”, 2019)

Bakalaureusetöö eesmärk on analüüsida Pärnu maakonna gümnaasiumiõpilaste hoiakuid ja uskumusi säästmise suhtes.

Lähtuvalt eesmärgist püstitas autor järgmised uurimisülesanded:

- defineerida finantskirjaoskus, säästmine ning säästmisega seotud hoiakud ja uskumused;
- anda ülevaade säästmisega seotud hoiakutest;
- anda ülevaade teguritest, mis mõjutavad säästmisega seotud hoiakuid;
- viia läbi küsitlus Pärnu gümnaasiumiõpilaste seas säästmise hoiakute kaardistamiseks;
- analüüsida teooriast tulenevalt Pärnu gümnaasiumiõpilaste säästmise hoiakuid ning neid mõjutavaid tegureid.

Käesolev töö koosneb kahest osast: teoreetilisest ja empiirilisest peatükist.

Teoreetiline peatükk jaguneb kolmeks alapeatükiks. Esimeses alapeatükis on kirja pandud finantskirjaoskuse, säästmise ning säästmisega seotud hoiakute ja uskumuste definitsioonid. Teises alapeatükis on välja toodud ülevaade põhilistest säästmisega seotud hoiakutest. Kolmas alapeatükk räägib teguritest, mis mõjutavad säästmise hoiakuid.

Empiiriline peatükk keskendub Pärnu gümnaasiumiõpilaste säästmisega seotud hoiakute analüüsile ja jaguneb kaheks alapeatükiks. Teise peatüki esimeses alapeatükis on tutvustatud valitud uurimismeetodit ja valimit. Teises alapeatükis tutvustab autor küsitluse tulemusi noorte säästmise hoiakute ja hoiakuid mõjutavate tegurite kohta.

Bakalaureusetöö autor tänab Pärnu Koidula Gümnaasiumi, Põlva Gümnaasiumi ja Põltsamaa Ühisgümnaasiumi juhtkondi ja õpetajaid, kes aitasid kaasa küsitluse läbiviimisele. Samuti soovib töö autor tänada kõiki gümnaasiumiõpilasi, kes küsitluses osalesid. Tänu ka juhendajale Juta Jaanile, kes oli lõputöö koostamisel suureks toeks ja abiks.

Märksõnad: finantskirjaoskus, säästmine, säästmisega seotud hoiakud, säästmisega seotud uskumused, gümnaasiumiõpilased.

1. Finantskirjaoskuse ja säästmisega seotud hoiakud ja uskumused

1.1. Finantskirjaoskuse, säästmise ning hoiakute ja uskumuste olemus

Järgnevas alapeatükis on esitatud erinevate autorite käsitusi finantskirjaoskusest ning kirjeldatud finantskirjaoskuse jagunemist komponentideks. Samuti on antud alapeatükis kirja pandud säästmise mõisted ning uskumuste ja hoiakute definitsioonid.

Finantsharidus (*financial education*) on nüüdisajal üheks suureks motivatsiooniks finantskirjaoskuse arendamiseks, sest langetades hoolikalt läbimõeldud finantsotsuseid, on võimalik märgatavalt parandada oma elukvaliteeti. Finantsareng (*financial development*) aitab vähendada sissetulekute ebavõrdsust ja suurendada inimeste heaolu. Lisaks sellele vähendab finantsareng ka vaesust ja kiirendab üldist majanduskasvu. (Garcia-Santillan, Zamora-Lobato, & Molchanova, 2021) Seetõttu on oluline, et noortel oleksid juba varajases eas vajalikud teadmised finantskirjaoskusest, et nad saaksid neid tulevikus rakendada ja sobivaid otsuseid langetada. Sellest lähtuvalt on töös välja toodud erinevate autorite määratlused finantskirjaoskusest.

Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon ehk OECD määratleb finantskirjaoskust kui oskuste, teadmiste, hoiakute ja käitumise kogumit, mis on vajalik arukate otsuste tegemiseks rahaasjades ja oma individuaalse rahalise heaolu tagamiseks ("Measuring Financial Literacy...", 2011, lk 3). Seejuures on autorid Hung, Parker ja Yoong (2009, lk 5) jaotanud finantskirjaoskuse komponentideks. Autorite arvates on finantskirjaoskuse põhikomponentideks teadmised finantskirjaoskusest, oskus või oskused neid teadmisi praktikas rakendada, tajutud teadmised (*perceived knowledge*), finantskäitumine ja finantskogemused (Hung, Parker, & Yoong, 2009, lk 5). USA presidendi finantskirjaoskuse nõuandekomisjon (*President's Advisory Council on Financial Literacy*) defineerib finantskirjaoskust kui oskust kasutada oma teadmisi ja oskusi rahaliste ressursside efektiivseks haldamiseks rahalise heaolu nimel kogu elu jooksul ("The five key...", n.d.). Autorite Amagir, Groot, Maassen van den Brink ja Wilschut (2020, lk 3) definitsiooni kohaselt on finantskirjaoskus kombinatsioon finantsteadmistest, rahasse suhtumisest, rahalisest enesetõhususest (*financial self-efficacy*) ja finantskäitumisest.

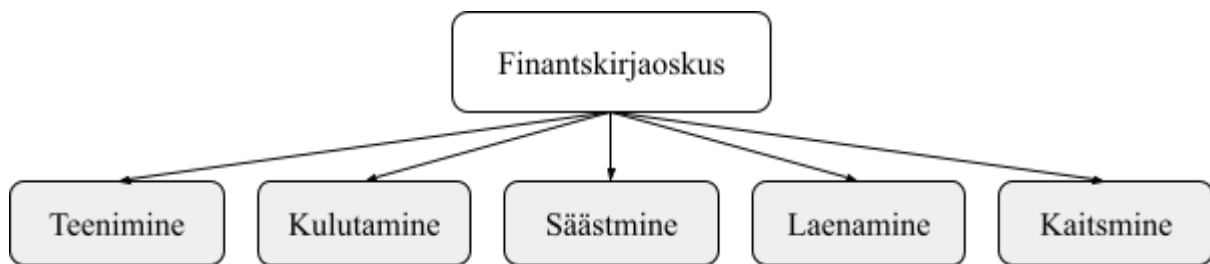
Finantskirjaoskuse mõisteid on mitmeid ning seetõttu on neil ka mitmed sarnasused ja erinevused. Autori poolt välja toodud mõistete üheks peamiseks ühiseks jooneks, mis on esindatud kõigis definitsioonides, on teadmised finantskirjaoskusest. Neljast kolme finantskirjaoskuse definitsiooni oluliseks osaks on oskus finantskirjaoskuse teadmisi rakendada. Samuti on kolmel määratlusel olulisel kohal finantskäitumine. OECD ning autorite Amagir et al. määratluse kohaselt on finantskirjaoskuse üheks osaks hoiakud ja

suhtumine rahasse. Samuti on OECD ja USA presidendi finantskirjaoskuse nõuandekomisjoni määratluste kohaselt oluline langetada arukaid otsuseid, hallates oma rahalisi ressursse efektiivselt selleks, et tagada rahaline heaolu.

Erinevate autorite määratluste kohaselt leidus erinevaid arvamusi ka finantskirjaoskuse komponentide kohta. Amagir ja tema kolleegide arvates on üheks finantskirjaoskuse oluliseks osaks rahaline enesetõhusus. Hung, Parker ja Yoong arvates on aga finantskirjaoskuse üheks põhikomponendiks finantskogemused.

Kuna antud töös analüüsitakse hoiakuid ja uskumusi säästmise suhtes, siis lähtub töö autor finantskirjaoskuse määratlemisel Amagir et al. 2020. aasta definitsioonist. Järgmisena kirjeldab autor finantskirjaoskuse jagunemist.

Finantskirjaoskuse mõistmiseks ning rahaliselt edukate otsuste tegemiseks on tarvis mõista, millistest elementidest koosneb finantskirjaoskus. Finantskirjaoskuse jagunemist on autor kujutanud järgneval joonisel (vt Joonis 1).

Joonis 1. Finantskirjaoskuse põhikomponendid

Allikas: Autori koostatud ("The five key...", n.d.) põhjal

Täpsemalt jaguneb finantskirjaoskus järgmiselt ("The five key...", n.d.):

- A. Teenimine: saadakse aru, kui suur on palk ja kui suured on teised sissetulekud. Enne raha kulutamist, säästmist ja investeerimist on oluline teada, kui suur on kuu bruto- ja netosissetulek ning kas ja kuidas see kuude lõikes varieerub.
- B. Kulutamine: isikliku eelarve koostamine. Seatud rahaliste eesmärkide saavutamiseks on tähtis koostada eelarve, mis annab ülevaate indiviidi kulutamise harjumustest.
- C. Säästmine: oma pikaajaliste finantseesmärkide määratlemine. Pikaajaliste finantseesmärkide olemasolu aitab pidada eelarvet ja kulutada sissetulekust vähem.
- D. Laenamine: krediitkaardid, laenud ja krediidireiting (*credit score*). Isegi kui olla hoolas säästja, võib tekkida olukord, kus on vajadus raha laenata. Seejuures on oluline teada, kuidas säilitada head krediidiskoori.

- E. Kaitsmine (*protect*): pettuste vältimine ja kindlustamine. Kindla eelarve ja investeerimisstrateegia säilitamiseks on oluline teenitud raha kaitsta: kontrollida regulaarselt oma pangakontosid, hoida paroole turvaliselt pettuste vältimiseks ning soetada kindlustus, et olla hädaolukorras kaitstud. (“The five key...”, n.d.)

Säästmine on praeguses maailmas vägagi aktuaalne teema. Ülemaailmselt mõjutab säästmist COVID-19 pandeemia puhang, mis on mõjutanud laialdaselt inimeste säästmis- ja kulutamisharjumusi (Tymkiw, 2021). Euroopa-siseselt on säästmisega seotud hoiakuid mõjutanud ka elektrihindade hüppeline tõus (“Eesti elektrihinna tõus...”, 2021; Roosve, 2021), pannes väheste säästudega inimesed raskesse olukorda. Seetõttu on inimesed sunnitud oma kulutusi ümber hindama. Eesti piires on säästmise mõjutajaks ka pensionireform, mis andis inimestele võimaluse oma juba olemasolevate säästude üle kontrolli võtta ning otsustada, kas võtta vastu vabadus ja vastutus ise oma rahaga ümber käia (“2021. aastast muutub...”, n.d.) või jätkata passiivset säästmist ja jätta kogutud raha pensioni II sambasse. Seetõttu on siinse töö autor soovinud lähemalt uurida säästmist ning seda, millised on noorte hoiakud säästmisega seoses ning mis on need tegurid, mis ajendavad noori säästma. Järgnevalt on töö autor välja toonud erinevaid säästmise definitsioone.

Kirjanduses on levinud kaks põhilist definitsiooni säästmisest. Keynes’i (1936, lk 37) majandusteooria kohaselt on säästmine tulu, mida leibkonnad ei kuluta ega maksa maksudena valitsusele. Lisaks on autorid Klopocka, Kopczynski ja Lenicka-Bajer (2014, lk 477) defineerinud säästmist majapidamise vaatenurgast, kui otsust jooksev sissetulek kõrvale panna.

Säästmise definitsioonid, mida erinevad autorid on kasutanud, on üpris sarnased, seega defineerib töö autor eesmärgist tulenevalt gümnaasiumiõpilaste säästmist kahe mõiste kombinatsioonina. Leibkonnaks või majapidamiseks on siinses töös gümnaasiumiõpilane ning sissetulek on tulu, mida noor ei kuluta ega maksa maksudeks, otsustades oma sissetulek kõrvale panna. Järgnevalt toob antud töö autor välja hoiakute ja uskumuste definitsioonid.

Säästmiskäitumist mõjutavad uskumused, hoiakud ja kavatsused. Siinjuures on hoiakud väga üldine mõiste, sest leidub palju tegureid, millega neid seostatakse. Autorite Furnham ja Goletto-Tankel (2002) sõnul ennustavad hoiakud säästmisesse seda rohkem säästmiskäitumist, mida konkreetsem on suhtumine säästmisesse ja mida silmatorkavam on inimese säästmiskäitumine.

Ameerika Psühholoogide Assotsiatsiooni (*American Psychological Association*) sõnastik ehk APA defineerib hoiakut kui suhteliselt muutumatut ja üldist hinnangut mingile objektile, isikule, rühmale, probleemile või kontseptsioonile negatiivsest positiivseni (“APA

Dictionary...”, n.d.). Autorite Hogg ja Vaughan (2014, lk 150) definitsiooni kohaselt on hoiak uskumuste, tunnete ja käitumuslike kalduvuste võrdlemisi püsiv ühendus mingi sotsiaalselt tähtsa objekti, rühma, sündmuse või sümboli suhtes. Seejuures rõhutavad Tuveson ja Yu (2011), et hoiaku definitsioonide arvukus ei muuda tulemust, kui teadlastel on sama vaade hoiakute ja muude muutujate vahelistele seostele.

APA sõnastiku kohaselt on uskumus millegi, näiteks tõe või kehtivuse, aktsepteerimine ilma põhjendusega (“APA Dictionary...”, n.d.). Kenton Bell (n.d.) defineerib uskumust üksikisiku või mingi grupi inimeste poolt tõseks peetavat veendumust või ideed tegelikkuse olemuse kohta.

Erinevate autorite käsitlused hoiaku määratlusest on üpris sarnased, seega defineerib töö autor gümnaasiumiõpilaste säästmisega seotud hoiakut kahe mõiste kombinatsioonina. Hoiak on võrdlemisi püsiv uskumuste, tunnete ja käitumuslike kalduvuste ühendus, negatiivsest positiivseni, säästmise suhtes. Ka uskumust käsitleb siinse töö autor kahe mõiste kombinatsioonina. Säästmisega seotud uskumus on gümnaasiumiõpilase poolt põhjendusega tõseks peetav veendumus või idee säästmise kohta.

Järgnevalt toob töö autor välja erinevaid lähenemisi säästmisega seotud hoiakutest ja tegureid, mis mõjutavad säästmisega seotud hoiakuid. Lisaks koostas töö autor kokkuvõtva tabeli (vt Lisa A), mis annab kokkuvõtva ülevaate varasematest uuringutest.

1.2. Säästmisega seotud hoiakud

Säästmise hoiakute hindamiseks on töö autor välja toonud kolm erinevat lähenemist. Esimesena uuris rahaga seotud hoiakuid Veblen (1899), kuid alles aastal 1982 töötasid Yamauchi ja Templer välja rahaga seotud hoiakute skaala (*Money Attitude Scale*). Yamauchi ja Templer'i esmane skaala eristas säästmise ja kulutamise seotud hoiakuid järgnevalt (Lejoyeux, Richoux-Benhaim, Betizuau, Lenquen, & Lohnhardt, 2011):

- A. Võimu-prestiiz (*power prestige*). Raha kasutamine edu sümbolina, mis tähendab raha kasutamist kellegi mõjutamiseks või mulje avaldamiseks.
- B. Säilitamine (*retention time*). Eesmärgiga säästa raha tulevikuks, näiteks pensioniks.
- C. Usaldamatus (*distrust*). Inimesed käituvad rahaga ettevaatlikult ja kahtlevad, olles rahaga seotud olukordade suhtes tundlikud.
- D. Kvaliteet (*quality*). Inimesed soovivad osta kvaliteetseid tooteid ja teenuseid, usuga, et mida kallim on ostetud toode või teenus, seda kvaliteetsem see on.
- E. Ärevus (*anxiety*). See hoiak on seotud hirmudega, täpsemalt nähakse raha ärevuse eest kaitsva vahendina.

Yamauchi ja Templer loobusid kvaliteedi hoiakust, sest selle hoiakuga seotud tegurid kattuvad võimu-prestiiži hoiakuga (Talaie & Kwantes, 2016).

Lejoyeux et al. (2011) uurisid Prantsusmaa arstitudengite säästmisega seotud hoiakuid rahaga seotud hoiakute skaala põhjal. Antud uuringust selgus, et õpilaste seas on laialt levinud võimu-prestiiži hoiak, mille kohaselt on raha omamine sotsiaalse staatuse näitajaks. Ka usaldamatus oli üliõpilaste seas populaarne. Inimesed, kellel on kõrge usaldamatuse hoiak, kõhklevad oste tehes ning kahetsevad pärast ostu sooritamist sagedamini oma valikut ja seetõttu ei leia nende poolt ostetud tooted kasutust. (Lejoyeux, Richoux-Benhaim, Betizua, Lenquen, & Lohnhardt, 2011)

Säästu-, pensioni- ja kindlustusettevõtte Aviva ("Who we are...", n.d.) uuringus (Mackenzie, 2009) küsitleti viie aasta vältel inimesi nende säästmise ja investeerimisega seotud hoiakute osas. Uuringust selgunud 10 põhilist hoiakut on järgmised:

- A. Lühiajalisus (*short-termism*). Selle hoiaku korral keskendutakse oma rahaasjadele vaid lühikese perioodi jooksul (viis aastat).
- B. Rahaline haavatavus (*financial vulnerability*). Inimesed ei tunne ennast rahaliselt turvaliselt ning neil puuduvad säästnud ettearvamatute olukordadega toimetulekuks.
- C. Rahale juurdepääsu tähtsus (*importance of access to money*). Inimesed eelistavad rahale lihtsat juurdepääsu, tahtmata oma raha pikaks ajaks hoiustada.
- D. Madal usaldus rahaasjades (*low level of confidence in money matters*). Inimeste teadmiste puudumine usaldusväärsete finantsotsuste tegemiseks.
- E. Piiratud regulaarne säästmine pensioniks (*regular saving for retirement was limited*).
- F. Murelikkus tuleviku pärast (*widespread anxiety about the future*). Inimeste hoiak, et pensionile jäädes puudub tarvilikul määral raha piisava elatustaseme jaoks.
- G. Muutuv suhe riigi ja kodaniku vahel (*changing relationship between the state and citizen*). Antud hoiak selgitab inimeste murelikkust riigipoolse pensioni ees.
- H. Pensionile jäämise ümberkujundamine (*reframing retirement*).
- I. Kõrge riskikartlikkus isikliku säästmise osas (*high level of risk aversion in terms of personal saving*).
- J. Tajutav risk kaotada raha finantsturgudel (*perceived risk of losing money in financial markets*).

Aviva uuringus küsitleti viie aasta jooksul 100 000 inimest 25 riigist üle maailma, et mõista inimeste säästmisega seotud hoiakuid. Uuringust selgus, et lühiajaline säästmine on aastate vältel kasvanud ning kaks kolmandikku vastajatest mõtlevad säästmisele lühikese aja jooksul. Vastajate seas on laialdaselt levinud ka rahaline haavatavus, kõigest üks inimene

neljast suudab hädaolukorra tarbeks piisavalt sääste leida. Enam kui poolte vastajate jaoks on oluline juurdepääs rahale, seetõttu ei taheta oma sääste pika aja vältel pangas hoiustada. Aviva uuringust selgus, et kõigest 25% inimestest säästavad regulaarselt pensioniks ning kaks kolmandikku on mures pensionile jäämise pärast, sest neil pole piisavalt raha, et endale adekvaatne eluase tagada. Pensioniga seondult oli vähem kui iga neljas noorem kui pensioniealine vastaja arvamusel, et valitsus suudab neile tagada piisava pensioni. Samuti arvasid enam kui pooled vastanutest, et pensionipõlve üleelamiseks on tarvis oodatust kauem tööl käia. Aviva uuringust selgus, et viie aasta jooksul on inimeste seas säilinud kõrge riskikartlikkus, nimelt on vähem kui kolmandik inimestest valmis võtma suuremat riski, et oma sääste kasvatada. (Mackenzie, 2009)

Noorte inimeste säästmisega seotud hoiakute selgitamiseks esitasid Gruusia autorid Chudzian, Anioła-Mikołajczak ja Patariaia (2015) noortele inimestele vanuses 18-35 mitu väidet ning palusid neil hinnata kui nõus nad antud väidetega olid. Uuringus osalejatele esitati järgmised väited:

- A. Arvan, et raha säästmine teeb minust parema inimese.
- B. Arvan, et raha säästmine on tänapäeval trendikas.
- C. Säästmine on vaeste inimeste jaoks.
- D. Säästmine annab mulle turvatunde.
- E. Säästmine tähendab pidevat ohverdust ja kokkuhoidu.

Sarnaselt Aviva uuringule leidsid ka autorid Chudzian et al. (2015), et 89% Gruusia inimestest säästavad, et tunda ennast turvaliselt. Uuringust selgus, et noored, kes pidasid säästmist pidevaks ohverduseks või liigseks kokkuhoiuks, ei oma suuri sääste. Kõigest 25% vastanutest arvas, et säästmine on pidev ohverdus. Lisaks võrdlesid Chudzian ja tema kolleegid ka vastajate suhtumist rahasse sellega, kas nad säästavad või mitte. Enamasti olid sääste omavatel inimestel ja sääste mitte omavatel inimestel sarnased arvamused väidete kohta, välja arvatud väite “Säästmine tähendab pidevat ohverdust ja kokkuhoidu” puhul. Inimestest, kellel ei ole sääste, 31% jaoks tähendab säästmine pidevalt loobumist olulistest asjadest ja raha kokku hoidmist. Vastupidiselt sääste omavatest inimestest nõustusid antud väitega vaid 13%. (Chudzian, Anioła-Mikołajczak, & Patariaia, 2015).

Nii rahaga seotud hoiakute skaala, kümne põhilise säästmisega seotud hoiaku puhul kui ka säästmise hoiakute kohta käiva viie väite analüüsimisel, on autori arvates tegemist oluliste säästmist ja säästmiskäitumist mõjutavate hoiakutega. Rahaga seotud hoiakute skaala suurimaks puuduseks on asjaolu, et noorte säästmisega seotud hoiakute hindamiseks on antud skaala liiga üldine ja raskesti ülekantav noorte hoiakute põhjendamiseks. See on eelkõige

sobivam kultuuriliste erinevuste ja omapärade hindamiseks. Erinevalt hoiakute skaalast on autori arvates Aviva uuringust selgunud 10 põhilist hoiakut selgelt määratletud, kuid gümnaasiuminoorte säästmisega seotud hoiakute hindamiseks liiga põhjalik. Autori arvates on Chudzian ja kolleegide määratlus noorte hoiakute hindamiseks kõige sobivam, sest on noortele arusaadav ning esitatud väited on midagi, mida noored hinnata oskaksid, võrreldes rahaga seotud hoiakute skaala ja 10 põhilise hoiakuga, mis jäävad koolinoortele liiga kaugeks ning oleksid sobivamad vanematele inimestele. Järgnevas alapeatükis on toodud erinevate autorite käsitlused säästmise hoiakuid mõjutavate tegurite kohta.

1.3. Säästmise hoiakuid mõjutavad tegurid

Nii teoreetilisel kui ka empiirilisel tasandil huvitab majandusteadlasi säästmiskäitumine, sest säästmine ja säästus on olulisel kohal majanduskasvu kujunemisel (Klopocka, Kopczynski, & Lenicka-Bajer, 2014). Säästmist ja säästmise hoiakuid mõjutavad tegurid jagunevad kaheks. Ühed neist on seletatavad teooriatega ning teised psühholoogiliste teguritega. Majanduses on levinud kolm teooriat säästmise kohta: suhtelise sissetuleku teooria (*relative income theory*), püsiva sissetuleku teooria (*permanent income theory*) ja elutsükli teooria (*life-cycle theory*). Antud teooriad eeldavad aga, et inimesed hindavad oma vajadusi ratsionaalselt, suutes neid stabiilsel tasemel hoida. Antud kolmest teooriast on igal oma kindel motiiv, mis on indiviidi jaoks ajas muutumatu, võtmata arvesse ajas muutuvaid motiive nagu näiteks ebastabiilne sissetulek ja säästmine. Siinkohal saab eristada psühholoogilisi tegureid, mis kujundavad samuti säästmist ja säästmisega seotud hoiakuid. (Chudzian, Anioła-Mikołajczak, & Patariaia, 2015) Säästmise hoiakuid mõjutavad tegurid on esitatud järgnevalt (vt Joonis 2).

Joonis 2. Säästmise hoiakuid mõjutavad tegurid

Allikas: Autori koostatud (Chudzian, Anioła-Mikołajczak, & Patariaia, 2015; Traut-Mattausch & Jonas, 2011) põhjal

Isiksuseomaduste poolest on autorite Brounen, Koedijk ja Pownall (2016) arvates säästmise hoiakute selgitavaks teguriks huvi säästmise vastu. Lisaks on oluline sihikindlus ja enesekontroll, mis sunnib sääste kõrvale panema ja neid mitte kulutama.

Furnham ja Argyle (2013) arvates mõjutavad säästmisega seotud hoiakuid individuaalsed erinevused inimeste suhtumises rahasse, täpsemalt vanus, jõukus, sotsiaalne klass, isiksus, poliitilised tõekspidamised jne. Yuh ja Hanna (2010) leidsid, et säästmisega seotud hoiakud on kõige kõrgemad alla 30-aastaste vastajate seas, vanuse kasvades väheneb ka prognoositav säästmise tõenäosus. Samuti leidsid autorid, et inimesed, kellel on kõrgem haridus, säästavad ka rohkem raha (Yuh & Hanna, 2010).

Psühholoogi Alfred Bandura sotsiaalse õppimise teooria kohaselt õpivad inimesed oma lähedaste käitumist jälgides enda käitumist ja hoiakuid kohandama. Selle teooria kohaselt on võimalik hinnata soo mõju säästmisega seotud hoiakutele ja säästmiskäitumisele. Täpsemalt saab hinnata tarbijakäitumist ehk kuidas inimene oma sääste kulutab (*spending behaviour*). Tarbijakäitumist uuritakse sotsialiseerimisagentide läbi, kelleks on vanemad, pereliikmed, eakaaslased, meedia ja muud mõjutajad. Sugu mõjutab seega naiste ja meeste säästmisega seotud hoiakuid, sest naised ja mehed kasvatatakse erinevalt ning nad suhtlevad ka oma vanematega erineval viisil. (Likitapiwat, Sereetrakul, & Wongveeravuti, 2013) Rootsi üliõpilaste hulgas läbiviidud uuring näitab, et naised suhtuvad säästmisesse positiivsemalt, olles meestest rohkem motiveeritud säästma. Mehed suhtuvad positiivsemalt aktsiatesse investeerimisse ja julgevad naistest rohkem riskida (Tuveesson & Yu, 2011). Vastupidiselt selgus Gruusias läbiviidud uuringus, et Gruusia mehed suhtuvad säästmisesse positiivsemalt kui Gruusia naised, arvates, et tänapäeval on säästmine moes ning säästmisega kaasneb turvatunne tulevikuks. Uuringu läbiviijad tõlgendasid seda kui traditsioonilise peremudeli toimimist, kus mehed vastutavad majandusliku kindlustunde eest. (Chudzian, Anioła-Mikołajczak, & Patariaia, 2015)

Otto (2013) arvates on noorte ja laste säästmise hoiakute taga lapsevanemad. Säästmiskäitumist õpitakse varakult ja lapse säästmisega seotud hoiakud on seotud tema kasvatamisega ja elustiiliga (Wärneryd, 1999). Nimelt kui vanemad hindavad säästmist, siis näitavad nad sellega eeskujuna oma lastele (Otto, 2013). Te'eni-Harari (2016) uuringust selgus, et laste seas kujundavad positiivseid hoiakuid säästmise suhtes vanemate ja eakaaslaste positiivne suhtumine raha säästmisesse. Lisaks on määrav tegur noorte ligipääs rahale.

Lisaks isiksuseomadustele ja sotsiaal-majanduslikele teguritele on ka muid tegureid, mis mõjutavad säästmisega seotud hoiakuid. Autorite Brounen, Koedijk ja Pownall (2016)

Hollandis läbiviidud leibkonna finantsplaneerimise ja säästmiskäitumise uuringust selgus, et leibkonna valmisolek säästa väheneb vanuse kasvades. Inimesed, kellel on tugev finantsharidus säästavad rohkem ja võtavad tõenäolisemalt oma tulevaste finantsvajaduste jaoks midagi ette. Ka Lusardi ja Mitchell (2007) on järeldanud seost kõrge finantshariduse ja aktiivse pensioni planeerimise vahel. Lisaks selgub uuringust, et majanduslikult kindlustatud peredesse sündinud lapsed säästavad suurema tõenäosusega.

APA (*American Psychological Association*) uuringust ("Focus on future...", 2016) selgus, et Morningstari käitumisökonoomist Newcomb keskendus oma uuringus finantskäitumise ja finantshoiakute mõõtmisele, uurides seoseid impulsiivsuse, materialismi, finantskirjaoskuse ning säästmise ja kulutamise vahel. Uuringu tulemustest selgus, et kehvad finantsotsused on tingitud impulsiivsuse ja materialismi kõrgetest tasemetest. Lisaks selgus, et finantsotsused on seotud eelkõige tulevikule suunatud mõtteviisiga, mitte niivõrd hea finantskirjaoskusega. Inimesed, kes mõtlesid rohkem tulevikuplaanidele, suutsid ennast ka rohkem ohjeldada ning ei teinud nii palju impulsiivseid oste kui need, kes tulevikule nii palju ei mõelnud. Newcomb lisas, et finantskäitumise parandamiseks peaksid inimesed oma tulevikku rohkem visualiseerima ja tulevikuplaane üles kirjutama, et jõuda paremale elujärjele. ("Focus on future...", 2016)

Antud töös uurib autor psühholoogilisi tegureid, milleks on isiksuseomadused, täpsemalt enesekontroll, ning sotsiaal-majanduslikud tegurid. Lisaks sellele uurib töö autor ka suhteid vanemate ja eakaaslastega ning arvestab noorte soolise erinevusega.

Säästmisega seotud hoiakuid kujundavad ka erinevad motiivid. Siinkohal on töö autor toonud välja erinevate autorite nägemused motiividest, mis mõjutavad säästmisega seotud hoiakuid. Esimest korda eristas säästmise motiive majandusteadlane John Maynard Keynes (1936), kes tõi välja kaheksa psühholoogilist motiivi, miks inimesed säästavad. 1996. aastal lisasid majandusteadlased Browning ja Lusardi (1996) loetellu üheksanda motiivi ning täheldasid, et säästmise motiivid on omavahel seotud ja täiendavad üksteist.

Majandusteadlaste poolt välja töötatud säästmise motiivid (Browning & Lusardi, 1996) on järgmised:

- A. Ettevaatusmotiiv, mis näeb ette säästmist ettearvamatuteks sündmusteks, nii-öelda mustadeks päevadeks säästmine.
- B. Elutsükli motiivi eesmärgiks on tulevikuks säästmine, seejuures võttes arvesse indiviidi vajadusi. Näiteks raha kogumine pensioniks või lastele ülikooliks.
- C. Kalkulatsiooni motiiv ehk intressi teenimise eesmärgil säästmine. Täpsemalt säästetakse investeerimise eesmärgil.

- D. Parandamise motiivi eesmärk on säästa, et tulevikus paremini elada ja endale rohkem asju lubada, näiteks mõne luksuse soetamine.
- E. Sõltumatuse motiivi ehk iseseisvuse motiivi eesmärgiks on säästa tulevikuks selleks, et olla teistest sõltumatu. Antud motiivil puudub kindel eesmärk ja kavatsus ning on põhiliselt seotud inimese psühholoogiaga.
- F. Ettevõtlikkuse motiivi eesmärk on säästa mingi kindla äritegevuse alustamiseks või säästa raha äri ülalpidamiseks.
- G. Pärandamise motiivi eesmärk on oma varanduse edasi pärandamine, näiteks testamendiga.
- H. Ahnuse motiiv on soov raha säästa ilma kindla põhjusega. Ahnuse motiiv on seotud käitumisega ning motiivi selgitab eelkõige inimese psühholoogia, seega ei saa antud motiivi siduda traditsioonilise majandusmudeliga.
- I. Sissemakse motiivi puhul on eesmärgiks kas maja, auto või mõne muu kestvuskaua jaoks raha kogumine või sissemakse tegemine.

Klopocka, Kopczynski ja Lenicka-Bajer on varasemalt uurinud Poola elanike finantsolukorda ja leibkondade suhtumist säästmisesse. Uuringust selgus, et mida suurem on leibkonna sissetulek, seda rohkem säästetakse. Olenemata inimeste sissetuleku suurusest on kõige enam säästmise põhjuseks ettevõtlikkuse motiiv ja kõige vähem domineerivam on ahnuse motiiv. (Klopocka, Kopczynski, & Lenicka-Bajer, 2014) Prantsusmaal läbiviidud uuringust selgus, et täiskasvanutel, kes pidasid säästmist vaevaliseks ja raskeks tegevuseks, oli sissetulek võrreldes teiste uuringus osalejatega keskmisest madalam (Roland-Levy, 1995, viidatud Otto 2013). Ka noored peavad säästmist keeruliseks, kuid ajaga muutub see neile kergemaks (Otto, 2013).

Psühholoog George Katona (1975) on selgitanud kuut üldist säästmise motiivi: säästmine hädaolukordadeks või ootamatuteks sündmusteks, paratamatute asjade jaoks säästmine (igapäeva kulutused), säästmine pensioniks, kogumine järeltulevatele põlvedele, kestvuskauapade soetamiseks (näiteks maja või auto soetamine) ja puhkuseks säästmiseks. Nii tarbimist kui säästmist mõjutavad inimese valmisolek ja võime raha säästa. (Katona, 1975) Seejuures on võime raha säästa seotud sissetuleku suurusega ning valmisolek sõltub leibkonna majanduslikus olukorrast (Minibas-Poussard, Bingol, & Roland-Levy, 2018).

Säästmise motiive on eristatud ka Maslow vajaduste hierarhiast lähtuvalt. Selle hierarhia kohaselt on põhivajadus säästa likviidsuse ehk maksevalmiduse eesmärgil igapäeva kulutuste tarbeks. Järgmise astme eesmärgiks on omada rahalist puhvrit ootamatute sündmuste jaoks. Kolmandal astmel toimub säästmine mingi kindla eesmärgi nimel ning

neljanda astme eesmärgiks on olemasolevate rahaliste ressursside haldamine. (Chudzian, Anioła-Mikołajczak, & Patariaia, 2015)

Erinevate autorite motiivide käsitlustel on mitmeid sarnasusi. Motiiv, mis on esindatud kõigis kolmes käsitluses, on säästmine ootamatute sündmuste või nii-öelda mustade päevade jaoks. Lisaks on nii Katona motiivide loetelus kui ka Maslow hierarhiast lähtuvates motiivides ühiseks säästmine igapäeva kulutuste tarbeks. Maslow hierarhias nimetatud kindla eesmärgi nimel säästmise motiiv on esindatud ka teiste autorite käsitlustes, kuid autorite Keynes, Browning ja Lusardi ning Katona motiivides on toodud välja täpsem eesmärk. Näiteks Keynes et al. motiivide puhul ettevõtlikkuse motiiv või sõltumatuse motiiv, Katona motiividest näiteks säästmine puhkuseks. Üheks sarnasuseks on samuti see, et Katona motiivides nimetatud säästmine pensioniks ja kogumine järeltulevatele põlvedele, on autorite Keynes, Browning ja Lusardi käsitluses toodud ühe motiivina – elutsükli motiivina.

Töö autor lähtub küsitluse koostamisel Maslow hierarhiast tulenevatest motiividest. Kuigi pensioniks säästmine mõjutab ka gümnaasiumiõpilasi, siis üheksa motiivi käsitlus autorite Keynes, Browning ja Lusardi poolt on gümnaasiumiõpilaste hoiakute hindamiseks väga spetsiifiline ja sobib autori arvates pigem vanema põlvkonna säästmisega seotud hoiakute uurimiseks, näiteks olles seotud elutsükli motiiviga, mille kohaselt säästetakse eelkõige pensioniks ja lastele ülikooliks, või pärandamise motiiviga. Sarnaselt üheksa motiivi käsitlusele on ka autori Katona motiivideks pensioniks säästmine ja raha kogumine järeltulevatele põlvedele. Seetõttu valib siinse töö autor enda küsitluse koostamiseks Maslow hierarhia, mille motiive on võimalik noorte peal hinnata.

2. Säästmisega seotud hoiakute empiiriline analüüs

2.1. Valim ja uurimismetoodika

Käesoleva bakalaureusetöö teoreetilises osas käsitleti finantskirjaoskuse ja säästmise mõisteid, lisaks anti ülevaade põhilistest säästmisega seotud hoiakutest. Samuti kajastas esimene peatükk põhilisi säästmise hoiakuid mõjutavaid tegureid. Siinse töö empiirilise peatüki esimeses alapeatükis tutvustab autor bakalaureusetöös kasutatavat valimit ja uurimismeetodit.

Lähtuvalt varasematest uurimustest ja andmete iseloomust otsustas siinse töö autor kasutada kvantitatiivset uurimismeetodit, täpsemalt küsitlust. Kuna antud töös uuriti säästmisega seotud hoiakuid, on andmete kogumiseks küsitlus hea meetod, võimaldades koguda andmeid suure hulga inimeste käest ning andes võimaluse hiljem tulemusi paremini võrrelda (Beilmann, 2020). Uuringu läbiviimiseks kasutati varem koostatud küsimusi, mis võimaldab võrrelda antud uuringu tulemusi varem läbiviidud uuringute tulemustega.

Sarnaselt autoritele: Chudzian et al. (2015), Lejoyeux et al. (2011) ning Tuveson ja Yu (2011) oli valimi suuruseks 100-300 noort inimest, antud autorid kasutasid kvantitatiivset uurimismeetodit, täpsemalt küsitlust.

Eestis on linnade kaupa erinevad palgad ja varieeruvad majanduslikud seisundid, seetõttu erinevad erinevate linnade elanike säästmisega seotud hoiakud ja uskumused. Pärnu linna 2020-2024 aastateks koostatud eelarvestrateegia kohaselt kasvas linna tarbijate kindlustunne enne 2019. aastat konstantselt ning eeldatavalt aeglustub järjest ka säästmise kasv. Säästmise kasvu pidurdumise põhjuseks on Pärnu elanike majandusliku olukorra paranemine ja kindlustunde kasv ("Pärnu linna eelarvestrateegia...", 2019) ning just seetõttu valiti töö läbiviimise kohaks Pärnu maakond. Kuna noored on ühiskonnas edasiviiv jõud (Lindam, 2021), on oluline uurida just gümnaasiumiõpilaste hoiakuid säästmise suhtes. Gümnaasiumiõpilased saavad koolist hariduse ja teadmised, mille põhjal hiljem säästmisega seotud otsuseid langetavad. Siinses töös olev uuring viidi läbi Pärnu Koidula Gümnaasiumis, kuna töö autor on antud kooli vilistlane. Küsitlus koostati koos tudengi Tuuli Ilusaga, kes uuris enda bakalaureusetöö raames gümnaasiumiõpilaste säästmiskäitumist. Valimi suurendamiseks koguti lisaks Pärnu Koidula Gümnaasiumi vastustele võrdluseks ka Põlva Gümnaasiumi ning Põltsamaa Ühisgümnaasiumi omasid.

Valimi suuruseks oli 922 gümnaasiumiõpilast, neist 609 õppis Pärnu Koidula Gümnaasiumis, 194 Põlva Gümnaasiumis ja 119 Põltsamaa Ühisgümnaasiumis ("Üldhariduse detailaruanne...", 2022). Pärnu Koidula gümnaasiumis eristatakse õpilasi õppesuundade järgi: matemaatika-füüsika suund, reaalsuund, loodussuund, Euroopa suund ning ettevõtlussuund. Matemaatika-füüsika suunal õppivatel õpilastel on põhirõhk matemaatika ja füüsika õppimisel, samuti valmistatakse õpilasi ette edasiseks inseneri- ja tehnoloogiaõppeks ülikoolis. Õpilastel, kes õpivad reaalsuunal, on lisakursused matemaatikas ja füüsikas ning lisaks suunakursused "Multimeedium" või "Meedia ja kommunikatsioon" – nende vahel saab õpilane valida. Loodusõppesuund aitab õpilasi ette valmistada arsti-, keskkonna- või loodusteaduse õppimiseks, täpsemalt lisanduvad põhikursustele bioloogia ja keemia lisakursused. Õpilasi, kes õpivad Euroopa suunal, valmistatakse ette edasiseks humanitaar- ja sotsiaallainete õppeks. Täpsemalt õpetatakse prantsuse keelt ning B1 keele kursuseid, mida on rohkem kui teistel suundadel. Samuti jagatakse õpilastele teadmisi sotsiaallainetest, ajaloost, filosoofiast ning Euroopa õigus- ja kultuuriruumist. Ettevõtlussuunal õpivad õpilased laia matemaatika ning majandus- ja ettevõtlusõppe suunakursusi, mille hulka kuulub kaks õpilasfirma kursust. Antud suund valmistab õpilasi ette edaspidiseks majanduse-, inseneri- ja tehnoloogiaõppeks. ("Õppesuunad", 2019)

Põlva Gümnaasiumis eristati õpilasi küsitluse läbiviimiseks majanduse ja rahatarkusega seonduvate valikkursuste järgi. Küsitluses said õpilased said märkida järgmiste valikkursuste vahel: “Majandusõpetus gümnaasistidele”, “Ettevõtlusõpetus”, “Finantsmajandus ja investeerimine” ning “Õpilasfirma” (“Valikkursused 2021/2022 õa”, 2022). Need õpilased, kes polnud eelpool nimetatud kursusi võtnud, said märkida vastusevariandiks “Ei ole ühtegi neist kursustest võtnud”.

Põltsamaa Ühisgümnaasiumis on gümnaasiumiastmes võimalik valida kahe suuna vahel: infotehnoloogia (IT) ja küberkaitse õppesuund või ettevõtluse ja majanduse õppesuund. Esimese suuna eesmärk on tutvustada õpilastele küberturvalisuse baasteadmisi ja -oskusi. Õppesuuna raames on õpilastel võimalik spetsialiseeruda kas võrgukaitsele, infoturbele ja meediale, programmeerimisele või mehhatroonikale. (“Infotehnoloogia (IT) ja küberkaitse...”, 2021) Samuti on võimalik infotehnoloogia ja küberkaitse suunal õppivatel õpilastel võtta õpilasfirma kursust (“Tutvustus”, 2021). Ettevõtluse ja majanduse õppesuunal on eesmärk tõsta õpilaste teadmisi rahatarkusest ja ettevõtlusest. Suunakursuste hulka kuuluvad “Õpilasfirma”, “Meedia, turundus, reklaam”, “Organisatsioonikäitumine”, “Rahatarkus”, “Investeerimine”, “Äriinglise keel” ning “Äriplaan”. (“Ettevõtluse ja majanduse õppesuund”, 2022)

Käesolev uurimus viidi läbi Pärnu Koidula Gümnaasiumis perioodil 14. - 25. märts 2022. Enne valimi kinnitamist küsis töö autor kooli õppejuhatajalt nõusoleku koolis küsitlust läbi viia, selgitades, et õpilaste jaoks on küsimustikule vastamine vabatahtlik. Järgnevalt suhtles töö autor meili teel kolme Pärnu Koidula Gümnaasiumi õpetajaga ning sõlmis kokkulepped küsitluse läbiviimiseks. Kõigile osapooltele selgitati käesoleva uurimistöö eesmärki ning põhjendati uuringu vajalikkust ja põhimõtet. Edasi vormistati küsitlus Google'i vormis ning jagati eelnevalt õpetajatele lingina. Kaks õpetajat jagasid enda ainetundide ajal õpilastele linki, selgitades õpilastele küsimustele vastamise vajalikkust ja eesmärki ning seda, et nende vastused on anonüümsed. Õpilased täitsid küsimustikku enda nutiseadmetest. Kolmas õpetaja andis siinse töö autorile loa minna 18. märtsil kooli kohapeale ning viia küsitlus läbi antud õpetaja ainetundide ajal, mil autor viis küsitluse läbi kahe klassi õpilastega, kellele tegi eelnevalt lühida enesetutvustuse ning seejärel selgitas küsitluse eesmärki. Töö autori koolis kohalviibimine võimaldas kontrollida küsitluse läbiviimist, seejuures hinnata keskmist küsitlusele vastamise aega, vastata võimalikele õpilaste poolt tekkinud küsimustele ning saada üldist tagasisidet küsitluse ülesehituse ja vastamise keerukuse kohta.

Põlva Gümnaasiumis võeti esmalt meili teel ühendust õppejuhiga, selgitades küsitluse olulisust ja eesmärki. Õppejuhilt nõusoleku saades lepiti kokku küsitluse läbiviimise kuupäev ja täpne kellaaeg (18. märts 2022). Õpilased kogunesid Põlva Gümnaasiumi aulasse, kus neile selgitati küsitluse olulisust ning eesmärgi, samuti oli õpilastel võimalus küsida täpsustavaid küsimusi küsitluse kohta.

Põltsamaa Ühisgümnaasiumis saadeti kirjaga link esmalt õpetajatele, seejärel edastasid õpetajad lingi küsitlusega õpilastele vastamiseks. Põltsamaa Ühisgümnaasiumi õpilased vastasid küsitlusele perioodil 21. märts – 1. aprill 2022.

Küsitlus (vt lisa B) vormistati Google'i vormis ning see koosnes 14 küsimusest, mis olid jagatud neljaks osaks. Vastamine oli kohustuslik kõikidele küsimustele, et vältida kogemata vastamata jäänud küsimusi. Keskmiselt kulus õpilastel küsitlusele vastamiseks 7-10 minutit. Õpilastel oli võimalus töö autori koolis kohal viibimise ajal küsitluse kohta täiendavaid või täpsustavaid küsimusi esitada, kuid seda ei tehtud. Küsimuste koostamisel tugines töö autor varasematele uuringutele, et võrrelda lõplikke analüüsitulemusi ja teha järeldusi.

Küsitluse esimeses pooles olevad küsimused puudutasid vastajate sotsiaal-majanduslikke tegureid, milleks olid sugu, kus valikuks oli “Naine”, “Mees” ja “Ei soovi öelda”, klass ning kool, milles õpilane õpib. Vastavalt kooli valikule viis küsitlus neid järgmisesse täpsustavasse jaotisesse, mille eesmärk oli välja selgitada õpilaste seotus majanduse baasteadmiste ja rahatarkusega. Täpsemalt küsiti Pärnu Koidula Gümnaasiumi ja õpilaste käest, millisel õppesuunal nad õpivad. Põlva Gümnaasiumis küsiti õpilaste käest, milliseid majanduse või rahatarkusega seotud valikkursuseid nad on koolis võtnud. Sarnaselt Pärnu Koidula Gümnaasiumiga uuriti Põlva Ühisgümnaasiumi õpilastelt nende õppesuunda. Lisaks küsiti IT ja küberkaitse õppesuuna valinud õpilastelt, kas nad on võtnud “Õpilasfirma” valikkursust. Pärast täpsustavaid küsimusi avanes küsitluses järgmine jaotis.

Küsitluse teine osa uuris noorte säästmist soodustavaid tegureid ja koosnes viiest küsimusest. Antud küsimuste eesmärk oli hinnata, kuidas mõjutab enesekontroll noorte säästmisega seotud hoiakuid. Küsiti, kust noored raha saavad (Likitapiwat, Sereetrakul, & Wongveeravuti, 2013). Omalt poolt lisati vastusevariantidele juurde “Vanavanematelt ja/või sugulastelt (tädi, onu jne)” ja vastusevariant “Muu”, kuhu oli võimalik ise vastus trükkida. Järgnevalt uuriti, kui tihti ja kui kauaks õpilastel taskuraha jagub (Tiitso, 2015), kui palju nad igakuiselt säästavad (Kalamas, 2021) ning, kas nad peavad eelarvet (Tiitso, 2015), viimase küsimuse juurde lisati täpsustuseks ka eelarve mõiste.

Küsimustiku kolmandas osas olid küsimused noorte säästmise kohta. Esimene küsimus uuris, kas noorte vanemad/hooldajad on rääkinud neile säästmise olulisusest (Kalamas, 2021). Täiendavalt uuriti, kust saavad noored informatsiooni säästmise kohta (Dolphin, 2012), vastusevariandi “Internetist” korral paluti õpilastel oma vastust täpsustada. Järgnevad neli küsimust puudutasid noori ning nende suhteid oma vanemate ja sõpradega. Küsimuste eesmärk oli uurida, kuidas noorte suhted oma vanemate ja sõpradega noorte säästmisega seotud hoiakuid mõjutavad. Uuriti, kas noorte vanemad/hooldajad peavad igakuist eelarvet (Tiitso, 2015). Järgnevalt esitati noortele kaheksa väidet säästmise kohta ning nad said iga väite kohta vastuse valida etteantud skaalalt, millel olid vastusevariandid “Ei nõustu üldse” kuni “Nõustun täielikult”, samuti oli võimalik valida vastusevariant “Pole kindel”. (Dangol & Maharjan, n.d.; Tiitso, 2015; Chudzian, Anioła-Mikołajczak, & Patariaia, 2015) Järgneva küsimusega taheti hinnata, kui paljud noored teavad, kas nende sõbrad säästavad, seejuures oli võimalik valida skaalalt “Alati säästavad” kuni “Mitte kunagi ei säästa”, lisaks oli vastusevariant “Ei tea/ei oska öelda kas säästavad”. Kolmanda osa viimane küsimus uuris noorte suhteid eakaaslastega, täpsemalt sai märkida skaalal, kui nõus oldi väitega, et enda säästmise ja kulutuste suurust võrreldakse eakaaslaste omadega. Skaala koosnes vastusevariantidest “Alati võrdlen” kuni “Mitte kunagi ei võrdle”, lisaks oli õpilastel võimalik märkida vastusena “Ei oska öelda”. (Dangol & Maharjan, n.d.) Antud osa lõpus oli õpilastel võimalus soovi korral oma vastuseid kommenteerida.

Küsimustiku neljandas osas hinnati õpilaste säästmise eesmärke ja nende olulisust, täpsemalt uuriti õpilastelt, mille jaoks ja kuidas nad raha säästavad (Kalamas, 2021). Viimase küsimusena esitati õpilastele kaheksa väidet, selgitamaks, millised on nende motiivid ja hoiakud säästmise suhtes. (Chudzian, Anioła-Mikołajczak, & Patariaia, 2015; Tuveson & Yu, 2011) Õpilased said iga väite kohta valida skaalalt viie vastusevariandi seast, täpsemalt kui palju nad väitega nõus olid. Küsitluse lõpetuseks said noored soovi korral kommenteerida enda vastuseid.

2.2. Noorte säästmisega seotud hoiakud ja neid mõjutavad tegurid Pärnu, Põlva ja Põltsamaa gümnaasiumides

Käesoleva bakalaureusetöö empiirilise peatüki teises alapeatükis tutvustab esmalt siinse töö autor Pärnu Koidula Gümnaasiumi valimit. Järgnevalt on toodud küsitluse tulemused noorte säästmisega seotud hoiakute ja neid mõjutavate tegurite kohta. Lisaks võrreldakse siinse töö tulemusi varasemate uuringutulemustega.

Küsimustikule vastas kokku 323 õpilast, neist 66% (214) õppis Pärnu Koidula Gümnaasiumis, 20% (63) Põlva Gümnaasiumis ja 14% (46) vastajatest õppis Põltsamaa

Ühisgümnaasiumis. Ettevõtlussuunal või majanduse ja rahatarkusega seonduvaid valikkursusi võtnud õpilasi oli kokku 30% kõigist vastajatest. Vastajatest 43% olid meessoost, 56% naissoost ning 1% ei soovinud oma sugu avaldada. Küsimustikule vastajatest 44% õpilast õppis 10. klassis, 39% õpilast 11. klassis ning 17% õpilast 12. klassis. Tabelis 1 on toodud Pärnu Koidula Gümnaasiumi vastajate jagunemine õppesuundade vahel.

Tabel 1.

Pärnu Koidula Gümnaasiumi vastajate arvu jagunemine õppesuundade vahel ja nende osakaalud protsentidena

Suund	Vastajate arv	Vastajate osakaal (%)
Matemaatika-füüsika suund	23	11
Reaalsuund	111	52
Loodussuund	26	12
Euroopa suund	14	6
Ettevõtlussuund	40	19

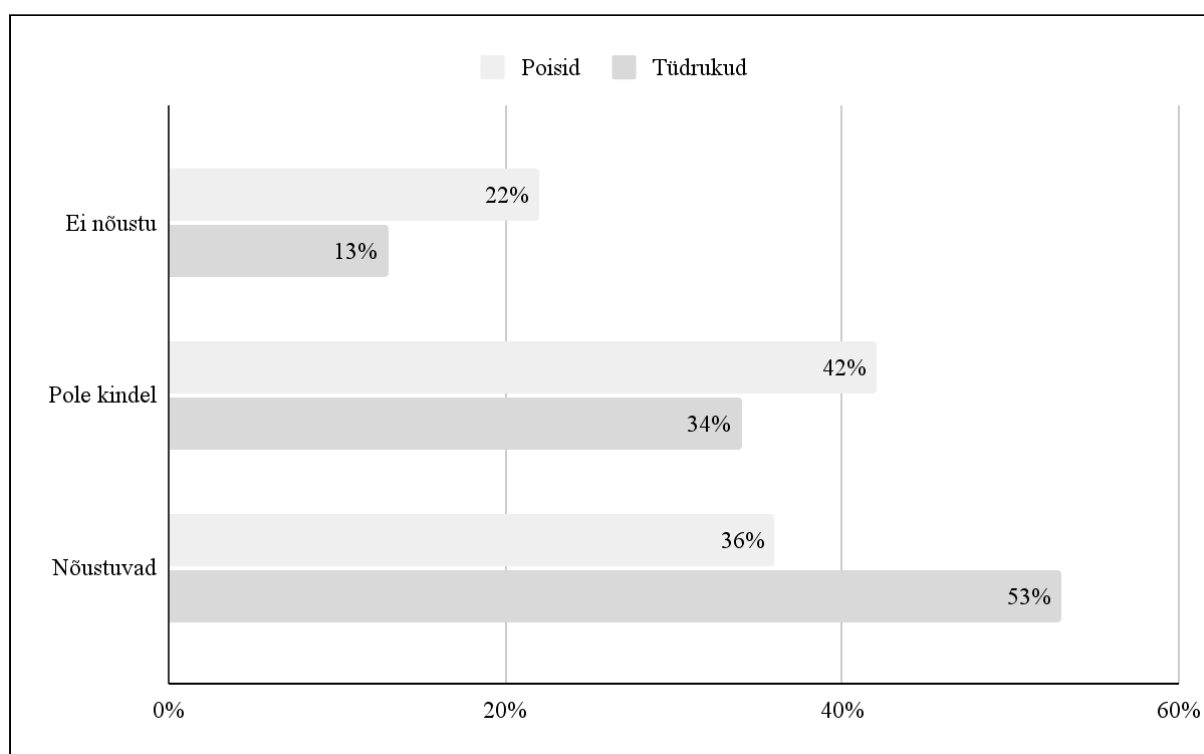
Allikas: Küsitluse tulemused, autori arvutused

Vastajate osakaalust moodustavad üle poole reaalsuuna õpilased, kelle osakaalu ülekaalukas protsendiline erinevus võib olla tingitud sellest, et gümnaasiumi peale on kokku seitse reaalsuunaga klassi, samal ajal kui teisi suundi on igas klassiastmes üks. (“Tunniplaan”, 2022) Ettevõtlussuunas oli vastajaid 40 õpilast ning nemad olid koolipõhiselt kõige rohkem kokku puutunud majanduse ja rahatarkusega, seega võiks eeldada, et neil on paremad säästmisega seotud hoiakud kui teistel õppesuundade vastajatel.

Noortele esitati viis väidet, et hinnata nende säästmisega seotud hoiakuid. Chudzian et al. (2015) uuringust selgus, et 40% vastajatest nõustub väitega “Arvan, et raha säästmine teeb minust parema inimese”. Sarnane tendents ilmnes ka selle töö tulemustes. Küsitlusest selgus, et 45% noortest arvab, et raha säästmine teeb neid paremaks inimeseks, selle vastusevariandi valinutest 17% olid ettevõtlussuunal õppivad või majandusega seotud kursusi võtnud õpilased. 22% õpilastest polnud selle väitega nõus ning 33% õpilastest ei osanud seda hinnata. Seejuures tekkisid protsentuaalsed erinevused koolide vahel. Pärnu Koidula Gümnaasiumi õpilased nõustusid antud väitega kõige vähem (41%), Põltsamaa Ühisgümnaasiumi õpilastest nõustus 46% ning Põlva Gümnaasiumis nõustusid antud väitega pooled õpilastest (55%).

Järgnevalt esitati noortele väide “Arvan, et raha säästmine on tänapäeval trendikas”. Selgus, et 45% õpilastest nõustub antud väitega, 18% õpilastest polnud väitega nõus ning

37% ei osanud seda hinnata. Antud väite puhul tekkisid ka protsentuaalsed erinevused koolide vahel. Täpsemalt nõustus antud väitega 42% Pärnu Koidula Gümnaasiumi õpilastest, 43% Põltsamaa Ühisgümnaasiumi õpilastest ja 52% Põlva Gümnaasiumi õpilastest. Seejuures tekkis protsentuaalne erinevus kõigi poiste ja tüdrukute vahel. Väite “Arvan, et raha säästmine on tänapäeval trendikas” tulemused soo alusel on välja toodud joonisel 3.

Joonis 3. Väite “Arvan, et raha säästmine on tänapäeval trendikas” vastuste osakaalud protsentides poistel ja tüdrukutel

Allikas: Küsitluse tulemused, autori koostatud

Märkus: vastusevariandid “Ei nõustu üldse” ja “Pigem ei nõustu” ning “Nõustun täielikult” ja “Pigem nõustun” on kokku liidetud

53% tüdrukutest peavad tänapäeval raha säästmist trendikaks, seevastu ainult 36% poistest arvab, et säästmine on trendikas. Autori arvates võib selle põhjuseks olla tüdrukute huvi olla kaasaegne ja populaarne. Õpilastest, kes on koolis majanduse või ettevõtlusega seotud, peab säästmist trendikaks 18%. Gruusia autorid Chudzian et al. (2015) on enda uuringust välja toonud, et pigem peavad säästmist trendikamaks mehed. Autorid tõlgendasid tulemust sellega, et Gruusia on maskuliinse kultuuriga, kus valitsevad ranged soorollid ning traditsioonilisest peremudelist lähtuvalt vastutavad mehed säästmise eest rohkem. Töö autori

arvates võib erinevus siinse tööga tulla sellest, et valimis oli tüdrukuid rohkem kui poisse. Samuti võib erinevuse põhjenduseks olla see, et Eestis puuduvad karmid soorollid ning on suurem võrdõiguslikkus kui Gruusias.

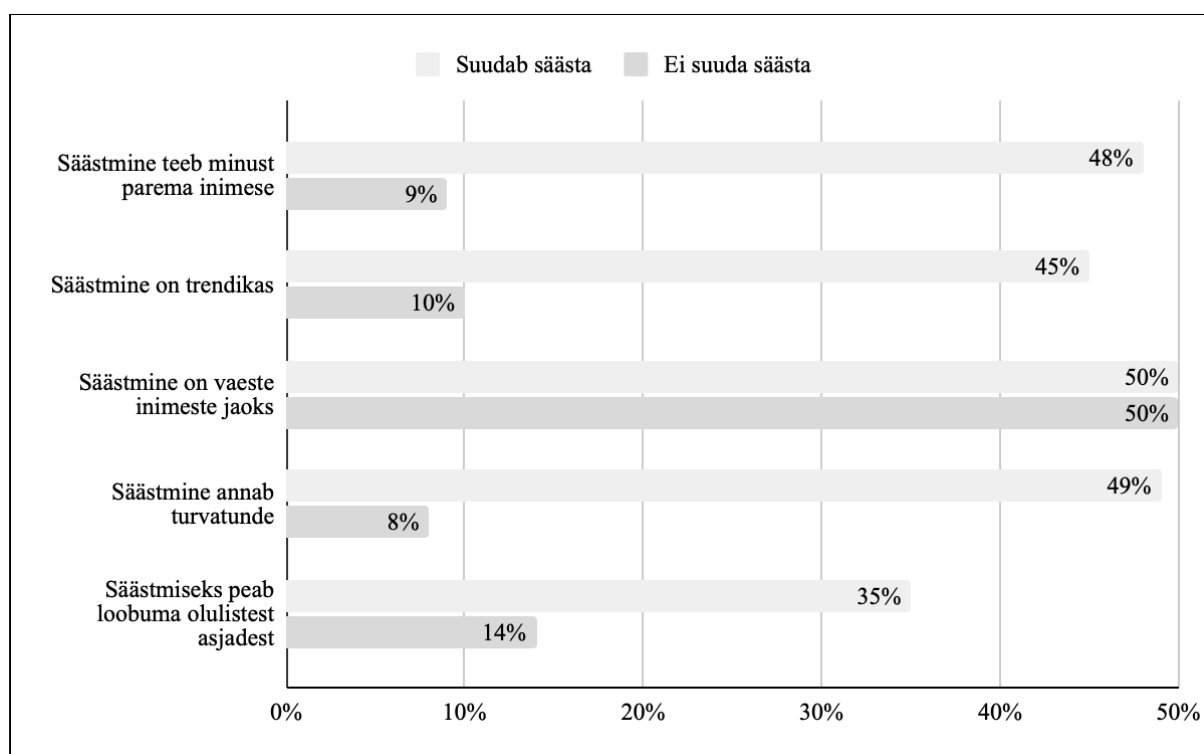
Järgnevalt esitati gümnasistidele väide “Säästmine on vaeste inimeste jaoks”. Kokku 91% õpilastest arvab, et säästmine ei ole vaeste inimeste jaoks, 7% õpilastest arvab, et on, ning 7% pole kindel, kas säästmine on vaeste inimeste jaoks või mitte. Küll aga selgus, et koolis majandust õppivatest gümnasistidest nõustub antud väitega 17%. Ka Chudzian et al. (2015) uuringust selgus, et enamus vastajatest ei arva, et säästmine on vaeste inimeste jaoks. Andmete põhjal võib väita, et säästmine pole noorte jaoks häbiasi ning noored ei seosta säästmist vaesusega. Küll aga võib noortele piiranguks olla väike sissetulek, mis ei võimalda neil raha säästa. Edaspidi võiks täiendavalt uurida, mis on põhjused, miks noored ei säästa.

Järgnevalt esitati noortele väide “Säästmine annab mulle turvatunde”. Chudzian et al. (2015) uuringust selgus sarnaselt siinse uuringu tulemustega, et enamus noori säästavad, et tunda ennast turvaliselt. Kõigist noortest 72% on nõus väitega, et säästmine annab neile turvatunde, nendest 17% olid ettevõtlussuunal õppivad või majandusega seotud kursusi võtnud õpilased. Autori arvates on turvatundeks säästmine noorte seas populaarne, sest see loob rohkem kindlustatud tuleviku, kui mitte säästmine. Seejuures 80% tüdrukutest arvab, et säästmine annab neile turvatunde, ning poistest nõustub antud väitega 64%. Poistest 14%-le ei anna säästmine turvatunnet ning tüdrukutest 4%-le. Vastupidiselt Chudzian et al. (2015) uuringule, mille kohaselt suhtuvad poisid säästmisesse positiivsemalt kui tüdrukud, selgus siinses küsitluses, et tüdrukutel on positiivsem suhtumine säästmisesse kui poistel. Siinse töö autori arvates võib tüdrukute positiivsem suhtumine olla tingitud sellest, et tüdrukud on enamasti korralikumad ning soovivad vastata sotsiaalselt aktsepteeritavamalt kui poisid. Samuti on tüdrukute jaoks olulisem turvalisus ja riskide vältimine, seda kinnitab ka Tuvešson ja Yu (2011) uuring, mille kohaselt julgevad poisid tüdrukutest rohkem riskida.

Väitega “Säästmine tähendab pidevalt loobumist mulle olulistest asjadest ja raha kokku hoidmist” nõustus 13% noortest, nendest ettevõtlussuunal või majandusega seotud kursusi võtnud õpilastest nõustub 12% antud väitega. 24% õpilastest pole kindlad, kas peavad säästmiseks endale olulistest asjadest loobuma ning 63% arvates ei pea raha kokku hoidma, et säästa. Need tulemused erinevad autorite Chudzian et al. (2015) uuringust, kus selgus, et 25% täiskasvanute jaoks on säästmine pidev ohverdus. Suurem osakaal varasemast uuringust võib olla tingitud sellest, et uuring oli läbi viidud täiskasvanute peal ning neil on rohkem kohustusi ja kulutusi kui gümnaasiuminoortel. Noored, kes osalesid selles uuringus, on suuresti

sõltuvad oma vanematest, nad elavad tavaliselt vanematega ja saavad ka enamasti raha vajaduspõhiselt ning seetõttu ei pruugi üldse säästmise olulisust mõista.

Tulemustest ei eristunud, et majandusega koolisiseselt seotud õpilastel oleksid paremad säästmisega seotud hoiakud kui teistel õpilastel. Selle asjaolu puuduseks on suur erinevus valimis, täpsemalt ainult 30% valimist moodustasid ettevõtlussuunal õppivad või majandusega seotud kursusi võtavad õpilased. Seejuures nõustus 17% koolis majandust õppivatest gümnaasistidest, et säästmine on vaeste inimeste jaoks. Järgnevalt on toodud rahasse suhtumise erinevused noorte seas, kes suudavad säästa ja kes mitte (vt Joonis 4).

Joonis 4. Võrdlus õpilaste vahel, kes suudavad säästa ja kes ei suuda, ning nende vastuste osakaalud protsentides viiele väitele

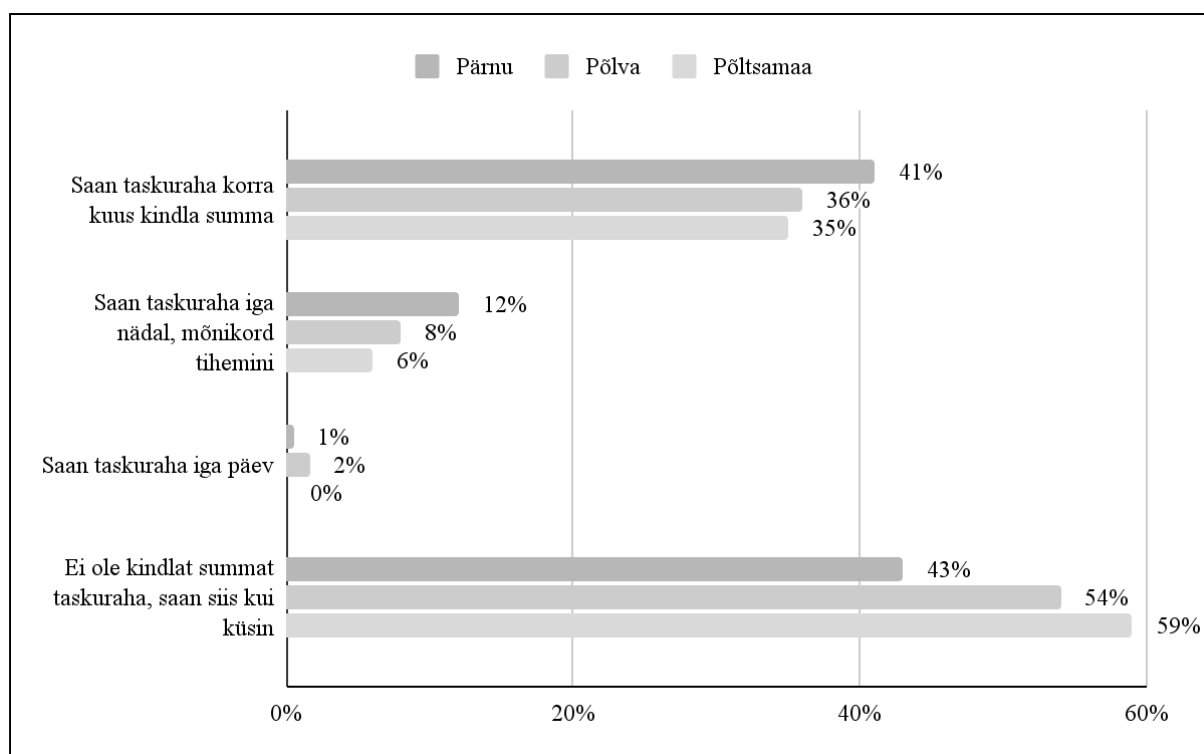
Allikas: Küsitluse tulemused, autori arvutused

Need noored, kes suudavad paremini säästa, olid rohkem nõus antud nelja väitega, kui need noored, kes säästa ei suuda. Seejuures arvavad, et säästmine on vaeste inimeste jaoks, pooled nendest, kes ise ei suuda säästa ja pooled nendest, kes ise suudavad säästa. Autorite Chudzian et al. (2015) uuringust selgus, et nende jaoks, kes ise ei suutnud säästa, oli säästmine suurem ohverdus kui nende jaoks, kes suutsid raha säästa. Siinse töö tulemuste põhjal võib väita, et Pärnu Koidula Gümnaasiumi, Põlva Gümnaasiumi ja Põltsamaa

Ühisgümnaasiumi noortel pole probleemi säästa ning nad ei tunne, et peaksid säästmise jaoks olulistest asjadest loobuma ja raha kokku hoidma. Töö autori arvates võib siinkohal põhjuseks olla asjaolu, et pea pooled noortest saavad taskuraha siis, kui küsivad, seega ei tunne, et peaksid raha kokku hoidma ja endale olulistest asjadest säästmiseks loobuma.

Antud uuringus osalenud noorte vastustest selgus, et koolidevahelises võrdluses nõustuvad Pärnu Koidula Gümnaasiumi noored kõige vähem väitega, et säästmine teeb neid paremaks inimeseks. Samuti peavad antud uuringus osalenud Pärnu Koidula Gümnaasiumi õpilased, teistest küsitluses osalenutest, säästmist vähem trendikaks. Ülejäänud kolme väite puhul koolidevahelisi protsendilisi erinevusi ei tekkinud. Küsitlusest selgus, et gümnaasistide jaoks on säästmine oluline, sest tekitab neile turvatunde. Gümnaasiuminoorte jaoks ei ole keeruline säästa ning noored ei pea seejuures neile olulistest asjadest loobuma. Samuti selgus, et üldiselt on tüdrukutel positiivsemad säästmisega seotud hoiakud kui poistel. Järgnevalt analüüsib siinse töö autor säästmise hoiakuid mõjutavaid tegureid.

Siinse töö autor soovis hinnata, kui hea on noorte enesekontroll. Marlisa, Maghdalena ja Gimin (2021) on enda uuringus välja toonud, et noorte suutmatuse oma raha säästa viitab noorte halvale enesekontrollile. Seega esitati enesekontrolli hindamiseks küsimusi noorte sissetulekute kohta. Küsitlusest selgub, et 47%-l noortel puudub kindel taskuraha summa ning seda saadakse, kui seda küsitakse. Kindla summa taskuraha kuus saavad 39% gümnaasistidest ning iganädalaselt saavad taskuraha 10%. 1% kõigist vastajatest saab taskuraha iga päev. Antud küsimuse juures ilmnemine ka protsentuaalsed erinevused koolide vahel. Joonisel 5 on esitatud Pärnu Koidula Gümnaasiumi, Põlva Ühisgümnaasiumi ja Põltsamaa Ühisgümnaasiumi tulemused õpilaste taskuraha saamise sagedused osakaaludena.

Joonis 5. Pärnu Koidula Gümnaasiumi, Põlva Gümnaasiumi ja Põltsamaa Ühisgümnaasiumi õpilaste taskuraha saamise sageduste osakaalud protsentides

Allikas: Küsitluse tulemused, autori arvutused

Üle poolte Põlva Gümnaasiumi ja Põltsamaa Ühisgümnaasiumi õpilaste saavad taskuraha siis, kui nad ise seda küsivad. Pärnu Koidula Gümnaasiumi õpilastest saavad 41% taskuraha korra kuus kindla summa ning 43% saavad taskuraha siis, kui nad seda ise küsivad. Samuti selgus protsentuaalne erinevus klasside vahel, nimelt üle poole 12. klassi ja 11. klassi õpilastel puudub kindel taskuraha ning nad küsivad seda vajaduse tekkides. 10. klassides 41% küsivad vanematelt taskuraha, siis kui neil vaja on ja 41% saavad kindla summa taskuraha kuus. Tiitso (2015) on enda uuringust välja toonud, et valdavalt saavad noored taskuraha korra kuus kindla summa. Siinses töös oli populaarseim vastus aga taskuraha saamine, siis kui küsitakse. Kindla summa puudumine ja taskuraha küsimine siis, kui seda on vaja, ei tähenda aga seda, et noored suudaks enda raha paremini säästa, nad võivad siiski vanematelt taskuraha igapäevaselt küsida. Edaspidi võiks täiendavalt uurida, kui tihti noored vanematelt taskuraha küsivad. Kindla taskuraha summa puudumine ja selle küsimine vajaduse korral ei ole hea eeskuju tulevikuks, sest see ei õpeta noortele oma tulusid ja kulusid hindama ning vähendab noorte iseseisvust. Likitapiwat et al. (2013) on enda uuringus välja toonud, et enamuse noortele pole koolis ega vanemate poolt õpetatud finantskirjaoskust ja säästmise

olulisust ning seetõttu lasub vastutus täielikult vanematele. Noore täiskasvanuks saades ja tööle asudes tuleb aga hakata harjuma, et palka saadakse korra kuus ning tuleb arvestada, et oma vanematest ei saa igavesti sõltuda.

Küsitluses uuriti, kui kauaks jagub noortele taskuraha. Tiitso (2015) uuringust selgus, et noorte seas on kõige populaarsem vastusevariant (46%), et noortel saab taskuraha mõnikord otsa ja mõnikord jääb taskuraha alles, ka siinse töö tulemused näitasid samasugust tendentsi. 42% noortest saab taskuraha mõnikord otsa ja mõnikord jääb taskuraha alles. 27% noortest suudab taskuraha enamasti alati kõrvale panna ning 18% jääb enamasti taskuraha alles, et hiljem selle eest midagi suuremat osta. Noori, kellel saab alati raha otsa, on kolme kooli peale kokku 10%. Marlisa et al. (2021) uuringust selgus, et noored, kellel on hea enesekontroll, suudavad raha säästa. Kuid siinse töö tulemustest selgus, et pooled noortest küsivad vanematelt taskuraha vajaduse tekkides. Sel juhul ei teki noortel rahast puudujääki, sest saavad tahtmise korral seda vanematelt juurde küsida. Seetõttu ei saa kindlalt väita, et noorte võime säästa tähendab nende head enesekontrolli. Uuringust selgus, et kolme linna noortest suudavad just Põltsamaa Ühisgümnaasiumi noored kõige rohkem säästa, enamasti suudab taskurahast midagi kõrvale panna 59% noortest. Põlva Ühisgümnaasiumi noortest suudab säästa 48% ning Pärnu Koidula Gümnaasiumi noortest 41% vastajatest. Samuti selgub, et säästab umbes pooled poistest (51%) ning tüdrukutest 39%.

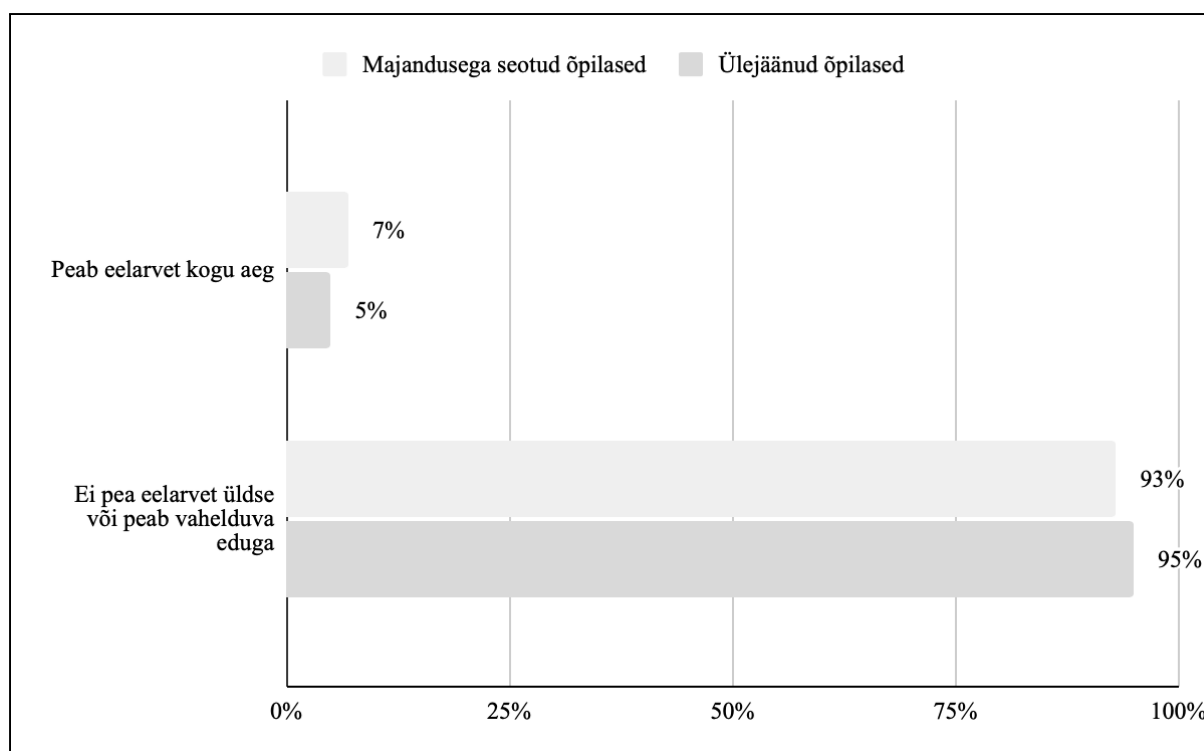
Vastajatest, kes õpivad koolis ettevõtlussuunal või on võtnud majanduse või rahatarkusega seotud valikkursusi, 9%-l saab taskuraha samal perioodil otsa ning teistel suundadel õppivatel õpilastel 10%-l. Koolis majanduse või rahatarkusega seotud valikkursusi võtnud gümnasistidest suudab raha säästa 42% ja ülejäänud õpilastest suudab raha säästa 46%. Lührmann, Serra-Garcia ja Winter (2012) uuringust selgus, et teismelised, kellele on koolis finantskirjaoskust õpetatud, suudavad paremini raha säästa kui need noored, kellele ei ole koolis finantskirjaoskust õpetatud. Siinses töös on minimaalne protsendiline erinevus õpilaste vahel, kes õpivad ettevõtlussuunal või on võtnud majandusega seotud valikkursusi, ja nende vahel, kes ei võta koolis majanduse või rahatarkusega seotud kursusi. Seega ei saa siinkohal kindlalt väita, et koolis rahatarkust õppinud noored käituksid paremini ja suudaksid oma raha rohkem säästa.

Seejuures selgub, et noortest, kes saavad taskuraha kindla summa kas korra kuus või nädalas, 41% suudab säästa. Noortest 11%, kes saavad kindla summa, saab see raha kõik otsa. Noortest, kellel ei ole kindlat summat ja kes saavad taskuraha vaid siis, kui nad seda küsivad, 48% suudab säästa ning taskuraha saab alati otsa 9%-l noortest. Seega ei olene noorte säästmine nende taskuraha suurusest ja sellest, kui tihti nad seda saavad. Autorite

Likitapiwat, Sereetrakul ja Wongveeravuti (2013) küsitlusest, mis uuris tudengite säästmist, selgus, et enamus üliõpilastest sõltuvad oma vanemate taskurahast. Üheks põhjuseks võib olla see, et ka siinses uuringus osalevad noored on harjunud oma vanematest sõltuma ning neil endal puudub motivatsioon säästa, kui nad teavad, et saavad vanemate peale loota ning taskuraha otsa saades seda neilt juurde küsida.

Küsitluses uuriti ka eelarve pidamise kohta. Nimelt selgus, et 6% õpilastest peab eelarvet. Õpilasi, kes peavad eelarvet vahelduva eduga, on 20% ja õpilasi, kes ei pea üldse eelarvet, on 74%. Seega peab eelarvet väga väike hulk gümnaasistidest. Edaspidi tuleks täiendavalt uurida, kas noored üldse oskavad eelarvet pidada ning mis on põhjused, miks nad seda juba praegu ei tee. Seejuures võib ilmned, et eelarve pidamist võib olla vajalik noortele koolis õpetada. Samuti selgus, et Pärnu Koidula Gümnaasiumi noortest peavad kas kogu aeg või vahelduva eduga eelarvet 24%, ka Põltsamaa Ühisgümnaasiumi noortest peavad eelarvet 24%. Kõige rohkem peavad eelarvet Põlva Gümnaasiumi noored, kellest 35% teevad seda kas kogu aeg või vahelduva eduga. Noortest, kes eelarvet peavad, suudab säästa 53% ning noortest, kellel saab raha alati samal perioodil otsa, ei tee eelarvet 90%. Tiitso (2015) leidis, et eelarve pidamine mõjub positiivselt noore säästmisele. Töö autori arvates võib siinkohal põhjuseks olla asjaolu, et eelarve pidamine aitab kaardistada oma kulusid ja tulusid, aidates leida kuluallikaid, mille arvelt võiks edaspidi rohkem säästa.

Järgnevalt uuris siinse töö autor gümnaasiumiõpilaste käitumist õppesuuna alusel. Järgnev joonis kujutab noorte eelarve pidamist ettevõtlussuunal õppivate ja majandusega seotud valikkursustel osalenud õpilaste ning ülejäänud õpilaste seas osakaaludena (vt Joonis 6).

Joonis 6. Eelarve pidamine ettevõtlussuunal õppivate ja majandusega seotud valikkursustel osalenud õpilaste ning ülejäänud õpilaste seas osakaaludena esitatud protsentides

Allikas: Küsitluse tulemused, autori arvutused

Seega ei kinnitanud siinse töö tulemused Tuvešson ja Yu (2011) järeldust, mille kohaselt olid äritudengitel paremad säästmisega seotud hoiakud kui teiste eriala tudengitel, sellepärast et äritudengite haridus keskendub valdavalt erasektori säästmisele. Uuringute tulemuste vaheline erinevus võib olla tingitud sellest, et tudengite õpe on spetsiifilisem kui gümnaasistide oma. Samuti võib olla põhjenduseks, et gümnaasiuminoortel on liiga teoreetiline õpe. Eelarve pidamisel tekkis ka koolidevaheline protsentuaalne erinevus majandusega seotud õpilaste seas. Pärnu Koidula Gümnaasiumi ettevõtlussuunal õppivatest gümnaasistidest peab eelarvet 23%. Põltsamaa Ühisgümnaasiumi õpilastest, kes õpivad ettevõtluse ja majanduse õppesuunal või on võtnud valikkursust “Õpilasfirma”, peab eelarvet 50%. Põlva Gümnaasiumi õpilastest, kes on võtnud majanduse ja rahatarkusega seonduvaid valikkursusi, peavad eelarvet kõik õpilased. Autori arvates võib koolidevaheline protsentuaalne erinevus tuleneda sellest, et Põlva Gümnaasiumi õpilastel puudub kindel õppesuund ning õpilased saavad vabalt valida mitmete majanduse või rahatarkusega seotud kursuste seast, teistes koolides aga puudub nii suur valikkursuste võimalus. Likitapiwat et al. (2013) on enda uuringus välja toonud, et õpilaste säästmisega seotud hoiakute ja

säästmiskäitumise parendamiseks tuleks koolidel luua programme finantshariduse õpetamiseks. Seetõttu võiks ka Eesti koolides olla kõigile õpilastele, olenemata õppesuunast, vähemalt üks kohustuslik kursus, mis õpetaks noortele rahatarkust, säästmise olulisust ja seejuures ka praktilisi oskusi, nagu eelarve pidamist. See on oluline, sest õpetab gümnaasiste oma vanematest finantsiliselt vähem sõltuma ning valmistab neid ette iseseisvaks eluks, kus on tarvis rahaliselt ise hakkama saada.

Järgneva küsimusega uuriti noorte vanemate/hooldajate eelarve pidamise kohta. Küsitlusest selgus, et 33% õpilastest ei ole kursis, kas nende vanemad peavad eelarvet või mitte. 26% õpilaste vanematest peavad eelarvet ning 24% ei pea üldse eelarvet. Samuti selgus, et noorte vanematest 17% peavad eelarvet vahelduva eduga, kuid mitte regulaarselt. Pärnu Koidula Gümnaasiumi noorte vanematest peavad kogu aeg või vahelduva eduga eelarvet 39%, Põltsamaa Ühisgümnaasiumi noorte vanematest 45%. Seejuures Põlva Gümnaasiumi noorte vanematest peavad kogu aeg või vahelduva eduga eelarvet 54%. Õpilasi, kelle vanemad peavad eelarvet, ja kes ka ise eelarvet peavad, on kokku kõigist vastajatest 15%. Seejuures õpilasi, kes ise ei pea ja kelle vanemad ei pea eelarvet, on 20%. Tulemustest järeldub, et vanematel ei ole otsest positiivset mõju noorte säästmisega seotud hoiakutele. Seega ei kinnitanud siinse töö tulemused Otto (2013) kaudset järeldust, mille kohaselt on vanematel suur mõju laste säästmisega seotud hoiakute kujundamisele. Samuti selgus Te'eni-Harari (2016) uuringust, et vanemate positiivsed hoiakud kujundavad ka noorte seas positiivset suhtumist säästmisesse, kuid antud uurimuse tulemustes otsene positiivne mõju puudub. Siinkohal on oluline märkida, et positiivne säästmisega seotud hoiak ei ole säästmise eelduseks. Selleks, et noored rohkem säästaksid, tuleks õpetada neile säästmise tähtsust ja ka praktilisi oskusi, mida nad saaksid juba enne täiskasvanuks saamist harjutada.

Lisaks selgus küsitlusest, et nendest õpilastest, kellele on vanemad õpetanud eelarvet pidama, 34% peavad ka ise kas kogu aeg või vahelduva eduga eelarvet ja 64% nendest ei pea üldse eelarvet. Ning 40% õpilastest peavad ise eelarvet ilma, et nende vanemad oleks neid õpetanud. Seega ei saa tulemuste põhjal kindlameelselt väita, et noorte säästmisega seotud hoiakud on tingitud vanemate õpetusest. Vastupidiselt leidsid autorid Webley ja Nyhus (2006), kelle uuringust selgus, et vanemate õpetamisel on positiivne mõju noorte säästmisega seotud hoiakutele. Töö autori arvates võib vanemate otsese positiivse mõju puudumine olla tingitud noorte tahtest olla iseseisev ja mitte kuulata vanemate õpetussõnu. Samuti ei pruugi noored täielikult mõista säästmise olulisust, sest paljud neist saavad vajadusel vanematelt taskuraha alati juurde küsida. Nendel noortel, keda vanemad on õpetanud, kuid kellel endal on huvi selle vastu puudunud, lihtsalt ei pea eelarvet. Ning need noored, kes ise päriselt

säästmisest ja eelarve pidamisest huvitatud on, otsivad ise materjale ning teevad endale eelarve pidamise selgeks.

Samuti selgus küsimustikust, et vanematel ei ole karmi kontrolli noorte taskuraha üle. 91% kõigist õpilastest ei olnud nõus väitega, et nende vanematel on karm kontroll noore taskuraha üle. Õpilasi, kelle vanematel on karm kontroll nende taskuraha üle, on 4%. Seejuures 5% õpilasi pole kindel, kas nende vanemad kontrollivad nende taskuraha kulutamist või mitte. Samasugune tulemus ilmus ka Tiitso (2015) uuringust, kus enamiku noorte vanemad ei omanud karmi kontrolli nende taskuraha üle. Küsitluse tulemuste kohaselt puudub vanematel karm kontroll noorte taskuraha üle, kuid selleks, et noori rohkem säästma suunata, võiksid vanemad rohkem rääkida noortele säästmise olulisusest nii teismeeas kui ka täiskasvanueas. See omakorda vähendaks noorte edaspidist sõltumist oma vanematest.

Järgnevalt esitati noortele küsimused nende säästmisega seotud motiivide kohta. Noori, kes olid nõus väitega “Ma säästan, sest see loob turvatunde (nt ootamatute kulutuste korral vms)”, on 60%, ning neid, kes turvatundeks ei säästa on 21%. Vastupidised tulemused saadi säästu-, pensioni- ja kindlustusettevõtte Aviva uuringus, mille kohaselt noored ei säästa hädalukordadeks (Mackenzie, 2009). Töö autori arvates on turvatundeks säästmine hea viis, kuidas ennast kaitstuna tunda, näiteks praeguses ebakindlas maailmas.

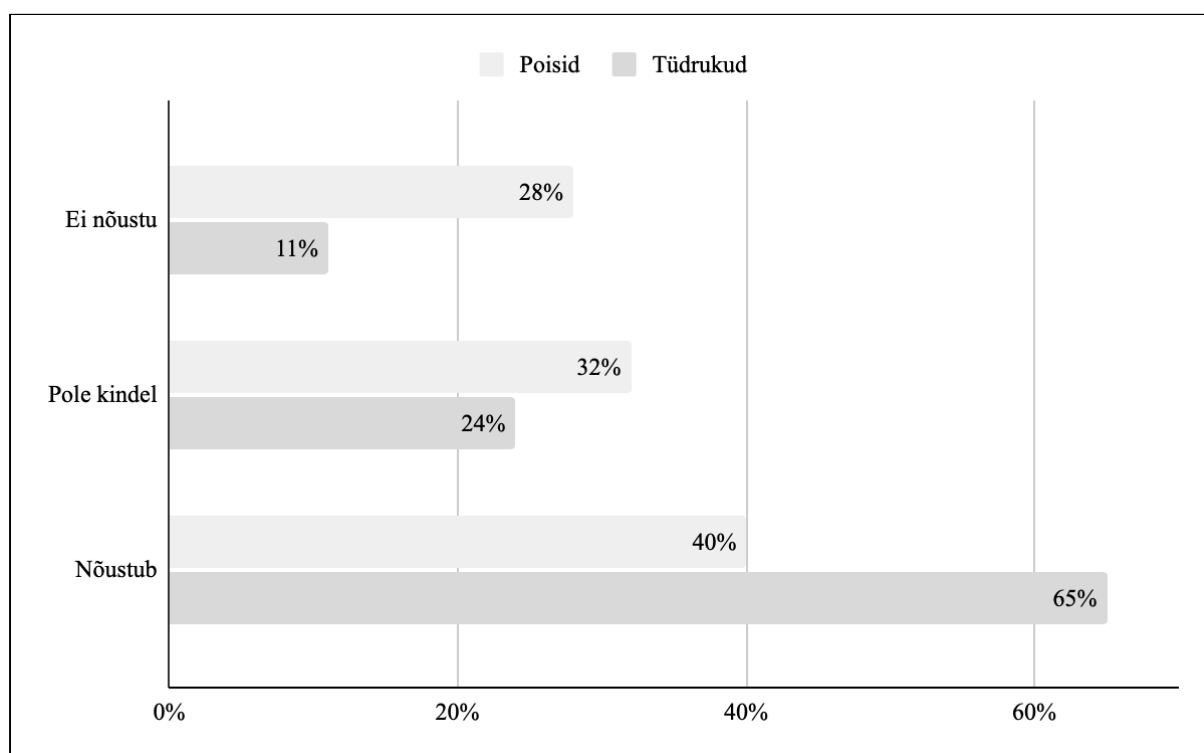
Küsitluses esitati noortele kaks samasugust väidet, kuid küsimuste tulemused olid erinevad. Väite “Ma säästan, sest see loob turvatunde (nt ootamatute kulutuste korral vms)” puhul nõustus 60% ning väite “Säästmine annab mulle turvatunde” puhul nõustus 72% õpilastest. Sellest saab järeldada, et gümnasistid ei vasta järjekindlalt, sest muudavad oma arvamusi küsitlusele vastamise ajal.

Lisaks selgusid küsitlusest põhilised motiivid, miks noored säästavad. Chudzian et al. (2015) järelduse kohaselt säästavad noored Maslow hierarhiast lähtuvalt, ka siinse töö tulemused näitasid sarnast tendentsi. Noortest säästavad raha igapäeva vajadusteks, vaba aja kulutusteks ja igakuisteks maksudeks 51% kõigist gümnasistidest. Ettenägematuteks kulutusteks säästab raha 47% ning mingi kindla eesmärgi nimel, näiteks riiete, kestvuskapade, puhkuse/reisi ja ravi/taastusravi jaoks, säästavad 34% õpilastest. Seda kinnitab ka Tuveson ja Yu (2011) uuring, mille järgi on õpilaste säästmine kindla eesmärgi nimel tõhusam kui ilma eesmärgita säästmine. Üheks seletuseks nendele tulemustele võib olla see, et kindla eesmärgi olemasolul tahetakse see eesmärk täita ning see sunnib noori ka oma käitumist muutma ehk rohkem raha kõrvale panema.

Käitumisökonoomist Newcombi sõnul suudavad teistest rohkem säästa need inimesed, kes mõtlevad tulevikule (“Focus on future...”, 2016). Sarnane tendents ilmnes ka selle töö

tulemustes: 51% õpilastest, kes mõtlesid tulevikule ja säästsid seejuures kestvuskaupade, ettenägematute kulutuste ja puhkuse või reisi jaoks, suutsid raha kõrvale panna ning säästa, õpilasi, kes ei mõelnud tulevikule, kuid kes siiski suutsid säästa, oli 22%.

Noortele esitati väide “Säästmine paneb mind enda üle uhkust tundma” ning paluti skaalalt vastav vastusevariant valida, kui nõus nad selle väitega olid. Kõigist kolme kooli vastajatest tundsid säästmise üle uhkust 53% ning 18% ei tundnud uhkust. Samasugune tulemus esines ka Dangol ja Maharjan (2018) uuringus, kus üle poolte noortest tundsid säästes enda üle uhkust. Säästmisest uhkuse tundmine tähendab siinse töö autori arvates, et noored on uhked, et suudavad kulutamise asemel raha säästa ja võib oletada, et püsiva uhkuse tunde säilitamiseks on noortel motivatsioon ka edaspidi oma raha kokku hoida ja säästa. Järgneval joonisel on kujutatud osakaaludena õpilaste jagunemine soo alusel vastavalt nende nõusolekule antud väitega (vt Joonis 7).

Joonis 7. Väite “Säästmine paneb mind enda üle uhkust tundma” vastuste osakaalud protsentidena poistel ja tüdrukutel

Allikas: Küsitluse tulemused, autori arvutused

Märkus: vastusevariandid “Ei nõustu üldse” ja “Pigem ei nõustu” ning “Nõustun täielikult” ja “Pigem nõustun” on kokku liidetud

Selgub, et 65% tüdrukutest tunnevad säästmisest uhkust, kuid poistest vaid 40%. Seejuures poistest 28% ning tüdrukutest 11% ei nõustu antud väitega. Antud väite puhul võiks sarnaselt Tuvešson ja Yu (2011) uuringu tulemustega nõustuda ja öelda, et tüdrukud suhtuvad säästmisesse positiivsemalt kui poisid.

Järgnevalt esitati noortele väide “Niipalju kui ma tean, säästavad mõned mu sõbrad” ning paluti etteantud skaala põhjal hinnata, kas ja kui tihti nende sõbrad säästavad. Antud väite puhul tekkis protsentuaalne erinevus poiste ja tüdrukute vastuste vahel. Nimelt vastas 38% poistest, et nende sõbrad säästavad tihti. Tüdrukute seas oli 40%-ga kõige populaarsem vastus, et enamasti nende sõbrad ei säästa. Neid, kes nõustusid väitega, et nende sõbrad säästavad, oli 33%. Õpilastest 28% ei tea, kas nende sõbrad säästavad või mitte.

Lisaks selgus küsitlusest, et enda säästmise ja kulutuste suurust võrdleb eakaaslastega kokku 12% noortest ning 79% ei võrdle end eakaaslastega mitte kunagi, samuti nendest õpilastest, kelle sõbrad säästavad, 49% säästab ise ka, ning neid, kelle sõbrad säästavad, aga nad ise ei säästa, on vaid 12%. Neid õpilasi aga, kelle sõbrad ei säästa ja kes ise ka ei säästa, on 9%. Siinkohal tekkis protsentuaalne erinevus koolide vahel, nimelt Pärnu Koidula Gümnaasiumi vastajatest, kelle sõbrad säästavad, säästab ise 52%, Põlva Gümnaasiumis 45% ja Põltsamaa Gümnaasiumis 33%. Tulemustest järeldub, et sõprade säästmisel on noorte säästmisele positiivne mõju isegi siis, kui noored ei tunnista, et võrdlevad oma säästmist sõpradega. Samasugune tulemus ilmnas ka Te'eni Harari (2016) uuringus, kus selgus, et positiivseid hoiakuid säästmise suhtes kujundavad noorte eakaaslaste ja sõprade positiivne suhtumine säästmisesse. Noored on tihti mõjutatud oma sõpradest ja eakaaslastest ning võrdlevad seetõttu ennast nendega. Tihti ei ole noorte seas populaarne erineda, vaid tahetakse käituda nagu nende sõbrad.

Alapeatükist selgus, et antud uuringus osalenud Pärnu Koidula Gümnaasiumi noortest, on vähe neid õpilasi, kes peavad eelarvet, mistõttu on oluline noortele koolis õpetada eelarve pidamist ning säästmise olulisust, et valmistada neid ette iseseisvaks eluks. Samuti selgus, et noorte säästmisega seotud hoiakuid mõjutavad positiivselt nende sõbrad ja eakaaslased, siinjuhul üle poolte, küsitlusele vastanud Pärnu Koidula Gümnaasiumi noortest, kelle sõbrad säästavad, säästavad ise ka. Gümnaasiuminoorte vanematel puudub otsene mõju noorte positiivsete säästmisega seotud hoiakute kujunemisele. See võib olla tingitud noorte iseseisvuse puudumisest ja suurest rahalisest sõltuvusest nende vanematest, mis omakorda ei soodusta säästmist, sest noored saavad vajaduspõhiselt alati vanematelt raha juurde küsida.

Kokkuvõte

Finantskirjaoskus on tänapäeva kiiresti muutuvaks kujunenud väga oluliseks oskuseks. Lisaks finantskirjaoskuse olemasolule on oluline osata neid oskusi rakendada. Tänapäeva ebakindlas maailmas on eriti oluliseks osaks finantskirjaoskusest säästmine. COVID-19 pandeemia tagajärjed kulutamise- ja säästmisharjumustele ning muudatused pensionisammastes mõjutavad ka noori inimesi ning nende säästmisega seotud harjumusi. Noored peavad olema valmis varem tulevikule mõtlema ja raha säästma.

Bakalaureusetöö teoreetilisest osast selgus, et finantskirjaoskus jaguneb viieks komponendiks, milles on olulisel kohal säästmine. Säästmise põhimõtteks on eesmärgi nimel raha kogumine või kõrvale panemine, seejuures mõjutavad säästmist erinevad hoiakud ja uskumused. Säästmisega seotud hoiak on uskumuste ja tunnete ühendus säästmise suhtes negatiivsest positiivseni ning säästmisega seotud uskumus on veendumus või arvamus säästmise kohta.

Säästmisega seotud hoiakute eristamiseks on erinevaid lähenemisi. Teoorias on tihti kasutusel rahaga seotud hoiakute skaala, mis eristab erinevaid säästmise ja kulutamisega seotud hoiakuid. Samuti on hoiakuid eristatud Aviva uuringu kohaselt, mis eristab inimesi nende säästmise ja investeerimisega seotud hoiakute osas. Lisaks sellele eristatakse noorte inimeste säästmisega seotud hoiakuid viie väite abil, valides iga väite kohta etteantud skaalalt vastuse. Seejuures on selgunud, et enamasti inimesi säästavad raha turvatundeks.

Säästmisega seotud hoiakuid mõjutavad erinevad psühholoogilised tegurid nagu isiksuseomadused, sotsiaal-majanduslikud tegurid ja säästmise motiivid. Olulisemad isiksuseomadused, mis säästmist mõjutavad, on enesekontroll ja sihikindlus. Sotsiaal-majanduslike teguritest mõjutavad säästmist inimese vanus, sugu ja ka poliitilised tõekspidamised. Lisaks on oluliseks säästmise hoiakuid mõjutavaks teguriks suhted eakaaslaste ja vanematega. Ka motiivid mõjutavad säästmisega seotud hoiakuid, näiteks on motiivid liigitatud Maslow hierarhias.

Bakalaureusetöö empiirilises osas viidi läbi küsitlus Pärnu Koidula Gümnaasiumi, Põlva Gümnaasiumi ja Põltsamaa Ühisgümnaasiumi õpilaste seas, et kaardistada, millised on noorte säästmisega seotud hoiakud ning tegurid, mis enim neid hoiakuid kujundavad. Noorte säästmisega seotud hoiakute analüüsitulemustest selgus, et alla poole Pärnu Koidula Gümnaasiumi vastajatest, arvavad, et säästmine teeb neid paremaks inimeseks. Samuti on enamasti gümnaasistide arvamusel, et säästmine ei ole oluline ainult väikese sissetulekuga inimeste jaoks. Lisaks selgus, et tüdrukutel on positiivsemad säästmisega seotud hoiakud kui poistel, sest tüdrukute jaoks on oluline turvatunne ja riskide vältimine.

Siinses töös uuriti ka noorte säästmisega seotud hoiakuid kujundavaid tegureid. Selgus, et antud uuringus osalenud Pärnu Koidula Gümnaasiumi noored saavad enamasti taskuraha kas korra kuus kindla summa või vajaduspõhiselt. Samuti selgus, et noortest ei suuda üldse säästa ainult vähesed, kuid see ei näita nende head enesekontrolli, lisaks ilmnes, et noored on oma vanematest suuresti sõltuvad ning saavad taskuraha vanematelt vajaduspõhisel, mis ei õpeta neile säästmise olulisust ja iseseisvust. Samuti selgus, et noorte positiivseid hoiakuid säästmise suhtes kujundavad nende eakaaslaste ja sõprade positiivne suhtumine säästmisesse. Noorte põhiliseks motiiviks säästa on igapäeva vajadusteks ja vaba aja kulutusteks, samuti säästetakse ettenägematuteks kulutusteks, seejuures on enamus noortele oluline turvatunne, mis kaasneb säästmisega. Siinse töö tulemustest selgus, et kindla eesmärgi nimel säästmine on efektiivsem kui eesmärgita säästmine, sest eesmärgi saavutamiseks ollakse valmis rohkem pingutama ja seejuures säästetakse rohkem. Samuti säästavad noored, kes mõtlevad tulevikule, rohkem kui need noored, kes seda ei tee.

Töö tulemused on olulised noorte, nende vanemate ja haridusasutuste jaoks. Tulemusi kokku võttes saab öelda, et noortele tuleks koolis laialdasemalt rahatarkust õpetada ja seda võiksid teha ka nende vanemad. Seejuures tuleks gümnaasistidele õpetada säästmise olulisust ja praktilisi oskusi, nagu eelarve pidamine, et noored õpiksid iseseisvust ja sõltuksid finantsiliselt vähem oma vanematest.

Lõputöö edasiarendusena oleks võimalik läbi viia samalaadne uuring suurema valimiga ning kaasata valimisse rohkem ettevõtlussuunal või majandusega seotud valikkursusi võtnud õpilasi, et paremini hinnata kooli mõju õpilaste rahatarkusele ning säästmisele. Lisaks saab täpsustada kui paljud õpilased üldse oskavad eelarvet pidada. Töö edasiarendusena võiks sarnasel teemal läbi viia kvalitatiivset uuringut, seda näiteks fookusgrupi intervjuudega, et paremini mõista, mida noored säästmisest arvavad ja mis takistab neid raha säästmisest.

Viidatud allikad

1. Amagir, A., Groot, W., Maassen van den Brink, H., & Wilschut, A. (2020). Financial literacy of high school students in the Netherlands: knowledge, attitudes, self-efficacy, and behavior. *International Review of Economics Education*, 34, 1-15. DOI: 10.1016/j.iree.2020.100185
2. APA Dictionary of Psychology. (n.d.). Retrieved from <https://dictionary.apa.org/attitude>
3. APA Dictionary of Psychology. (n.d.). Retrieved from <https://dictionary.apa.org/belief>
4. Bell, K. (n.d.). *Belief*. Retrieved from <https://sociologydictionary.org/belief/>
5. Beilmann, M. (2020). *Küsitlusuuringud*. Vaadatud <https://samm.ut.ee/kusitlusuuringud>
6. Brounen, D., Koedijk, K.G., & Pownall, R.A.J. (2016). Household financial planning and savings behavior. *Journal of International Money and Finance*, 69, 95-107. DOI: 10.1016/j.jimonfin.2016.06.011
7. Browning, M., & Lusardi, A. (1996). Household Saving: Micro Theories and Micro Facts. *Journal of Economic Literature*, 34(4), 1797-1855. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/2729595>
8. Chudzian, J., Anioła-Mikołajczak, P., & Pataria, L. (2015). Motives and attitudes for saving among young Georgians. *Economics and Sociology*, 8(1), 165-188. DOI: 10.14254/2071- 789X.2015/8-1/13
9. Dangol, J., & Maharjan, S. (2018). Parental and Peer Influence on the Saving Behavior of the Youth. *The International Research Journal of Management Science*, 3(1), 42-63. DOI: 10.3126/irjms.v3i0.28035
10. Dolphin, T. (2012). *Young people and savings. A route to improved financial resilience*. Retrieved from https://www.ippr.org/files/images/media/files/publication/2012/11/young-people-savings_Nov2012_9849.pdf?noredirect=1
11. Eesti elektrihinna tõus tegi Euroopale silmad ette. (2021). Vaadatud <https://majandus.postimees.ee/7369061/eesti-elektrihinna-tous-tegi-euroopale-silmad-ette>
12. Ettevõtluse ja majanduse oppesuund. (2022). Vaadatud <https://www.poltsamaa.edu.ee/majanduse-ja-ettevotluse-oppesuund>
13. Finants- ja ettevõtluspoliitika. (2021). Vaadatud <https://www.rahandusministeerium.ee/et/finants-ja-ettevotluspoliitika>

14. Focus on future to save more money. (2016). Retrieved from
https://medicalxpress.com/news/2016-08-focus-future-money.html?utm_source=TrendMD&utm_medium=cpc&utm_campaign=MedicalXpress_TrendMD_1#nRlv
15. Furnham, A.F., & Argyle, M. (2013). *The Psychology of Money*. Retrieved from
<https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315812496/psychology-money-michael-argyle-adrian-furnham>
16. Furnham, A.F., & Goletto-Tankel, M.-P. (2002). Understanding savings, pensions and life assurance in 16–21-year-olds. *Human Relations*, 55(5), 603-628. DOI: 10.1177/0018726702055005429
17. Garcia-Santillan, A., Zamora-Lobato, T., & Molchanova, V.S. (2021). Money Management, Savings and Investment as Central Topics in Financial Education: How Do High School Students Perceive Them? *European Journal of Contemporary Education*, 10(3), 626-637. DOI: 10.13187/ejced.2021.3.626
18. Hogg, M. A., & Vaughan, G. M. (2014). *Social psychology (7th ed.)*. Retrieved from
<https://www.studydrive.net/en/doc/social-psychology-7th-edition-hogg-vaughan/534485>
19. Hung, A.A., Parker, A.M., & Yoong, J.K. (2009). Defining and Measuring Financial Literacy. *RAND Working Paper Series, WR-708*, 1-28. DOI: 10.2139/ssrn.1498674
20. Infotehnoloogia (IT) ja küberkaitse õppesuund. (2021). Vaadatud
<https://www.poltsamaa.edu.ee/kuberkaitse-oppesuund>
21. Jääger, M. (2021). *Kuidas aasta alguses endale lubatud rahalistest eesmärkidest kinni hoida?* Vaadatud
<https://blog.swedbank.ee/rahaasjade-teabekeskus/kuidas-aasta-alguses-endale-lubatud-rahalistest-eesmarkidest-kinni-hoida>
22. Kalamas, M. (2021). *Uuring: Eesti noored on kõige tublimad säästjad, kogutakse oma kodu ostuks*. Vaadatud
<https://www.seb.ee/foorum/pressiuudised/uuring-eesti-noored-koige-tublimad-saastjad-kogutakse-oma-kodu-ostuks>
23. Katona, G. (1975). *Psychological economics*. New York: Elsevier.
24. Keynes, J.M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest, and Money*. Retrieved from https://www.files.ethz.ch/isn/125515/1366_KeynesTheoryofEmployment.pdf
25. Klopocka, A.M., Kopczynski, T., & Lenicka-Bajer, G. (2014). *Financial Situation and Attitudes Towards Saving in Polish Society: Evidence from Micro Data*. Retrieved

- from
https://www.utgjiu.ro/revista/ec/pdf/2014-04.Special/84_Aneta%20Klopocka.pdf
26. Lejoyeux, M., Richoux-Benhaim, C., Betizuau, A., Lenquen, V., & Lohnhardt, H. (2011). Money attitude, self-esteem, and compulsive buying in a population of medical students. *Front. Psychiatry*, 2(13). DOI: 10.3389/fpsy.2011.00013
 27. Likitapiwat, T., Sereetrakul, W., & Wongveeravuti, S. (2013). Gender Differences in Saving and Spending Behaviours of Thai Students. *Research in Education*, 90, 68-81. DOI: 10.7227/RIE.90.1.5
 28. Lindam, L. (2021). *Uue noortevaldkonna arengukava keskmes on noorte kaasamine*. Vaadatud
<https://www.hm.ee/et/uudised/uue-noortevaldkonna-arengukava-keskmes-noorte-kaasamine>
 29. Lusardi, A., & Mitchell, O.S. (2007). Baby Boomer retirement security: The roles of planning, financial literacy, and housing wealth. *Journal of Monetary Economics*, 54(1), 205-224. DOI: 10.1016/j.jmoneco.2006.12.001
 30. Lührmann, M., Serra-Garcia, M., & Winter, J. (2012). *The effects of financial literacy training: Evidence from a field experiment with German high-school children*. Retrieved from
https://www.econstor.eu/bitstream/10419/79744/1/VfS_2013_pid_372.pdf
 31. Mackenzie, A. (2009) *Understanding consumer attitudes to saving*. Retrieved from
<https://www.oxera.com/wp-content/uploads/2018/03/Consumer-attitudes-to-saving.pdf>
 32. Marlisa, M., Maghdalena, M., & Gimin, G. (2021). The Effect of Economic Literature and the Amount of Pocket Money on Students Consumption Behavior Through Self Control. *Journal of Educational Sciences*, 5(3), 559-568. DOI: 10.31258/jes.5.3.p.559-568
 33. Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy. (2011). Retrieved from
<https://www.oecd.org/finance/financial-education/49319977.pdf>
 34. Minibas-Poussard, J., Bingol, H.B., & Roland-Levy, C. (2018). Behavioral control or income? An analysis of saving attitudes and behavior, credit card use and buying on installment. *Elsevier Masson SA*, 68(6), 205-214. DOI: 10.1016/j.erap.2018.10.003

35. Otto, A. (2013). Saving in childhood and adolescence: Insights from developmental psychology. *Economics of Education Review*, 33, 8-18. DOI: 10.1016/j.econedurev.2012.09.005
36. Pärnu linna eelarvestrateegia aastateks 2020-2024. (2019). Vaadatud https://www.riigiteataja.ee/aktulisa/4081/0201/9010/eelarvestrateegia_2020_2024.pdf
37. Roosve, G.-L. (2021). *Elektri hind on hakanud hüppeliselt kasvama*. Vaadatud <https://www.err.ee/1608240762/elektri-hind-on-hakanud-huppeliselt-kasvama>
38. Rähn, A. (i.a.). *Kulutada või kokku hoida? Rahaasjade planeerimine*. Vaadatud https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Jarelevalve/volano_ustamisteenus/kulutada_voi_kokku_hoida._pere-eelarve.pdf
39. Salikin, N., Wahab, N.A., Zakaria, N., Masruki, R., & Nordin, S.N. (2013). Students' Saving Attitude: Does Parents' Background Matter? *International Journal of Trade, Economics and Finance*, 3(6), 479-484. DOI: 10.7763/IJTEF.2012.V3.249
40. Talaei, A., & Kwantes, C.T. (2016). *Money Attitudes Among Iranians: A Test of Yamauchi and Templer's Money Attitudes Scale*. Retrieved from https://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1201&context=iaccp_papers
41. Te'eni-Harari, T. (2016). Financial literacy among children: the role of involvement in saving money. *Young Consumers*, 17(2), 197-208. DOI: 10.1108/YC-01-2016-00579
42. The five key components of financial literacy. (n.d.). Retrieved from <https://bungalow.com/articles/the-five-key-components-of-financial-literacy#what-is-financial-literacy>
43. Tiitso, R. (2015). *Eesti noorte säästmisharjumused*.
44. Traut-Mattausch, E., & Jonas, E. (2011). Why do people save? The influence of financial satisfaction and income on saving. *Zeitschrift für Psychologie*, 219(4), 246-252. DOI: 10.1027/2151-2604/a000079
45. Tunniplaan. (2022). Vaadatud <https://koidula.edupage.org/timetable/view.php?fullscreen=1>
46. Tutvustus. (2019). Vaadatud <https://www.poltsamaa.edu.ee/tutvustus>
47. Tuveson, J., & Yu, S. (2011). *Student saving, does it exist? A study of students' saving behavior, attitude towards saving and motivation to save*. Retrieved from <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:426372/FULLTEXT01.pdf>
48. Tymkiw, C. (2021). *How COVID-19 Changed Our Saving and Spending Habits*. Retrieved from

- <https://www.investopedia.com/how-covid-19-changed-our-saving-and-spending-habits-5184327>
49. Valikkursused 2021/2022 õa. (2022). Vaadatud <https://pg.edu.ee/valikkursused>
50. Veblen, T. (1899). *The Theory of the Leisure Class*. Retrieved from http://files.libertyfund.org/files/1657/1291_Bk.pdf
51. Voog, A. (2021). *84% II pensionisamba omanikest kavatseb sellega jätkata*. Vaadatud <https://www.kantaremor.ee/pressiteated/84-ii-pensionisamba-omanikest-kavatseb-sell-ega-jatkata/>
52. Who we are and what we do. (n.d.). Retrieved from <https://www.aviva.com/about-us/who-we-are-and-what-we-do/>
53. Webley, P., & Nyhus, K. E. (2006). Parents' influence on children's future orientation and saving. *Journal of Economic Psychology*, 27(1), 140-164, DOI: 10.1016/j.joep.2005.06.016
54. Wärneryd, K.-E. (1999). *The Psychology of Saving: A Study on Economic Psychology*. Retrieved from <https://www.e-elgar.com/shop/gbp/the-psychology-of-saving-9781840640168.html>
55. Öppesuunad. (2019). Vaadatud <https://koidulag.edu.ee/et/oppesuunad/matemaatika-fuusika-suund#matemaatika-fuusika-suund>
56. Üldhariduse detailaruanne: õppijad ja õppeasutused. (2022). Vaadatud <https://www.haridussilm.ee/ee/tasemeharidus/haridusliigid/uldharidus/uldhariduse-oppijad>
57. Yuh, Y., & Hanna, S. D. (2010). Which Households Think They Save? *The Journal of Consumer Affairs*, 44(1), 70–97. Retrieved from https://www.jstor-org.ezproxy.utlib.ut.ee/stable/23859776?seq=1#metadata_info_tab_contents
58. 2021. aastast muutub tulevikuks kogumine võimalusterohkemaks. (n.d.). *SEB*. Vaadatud <https://www.seb.ee/eraklient/kogumine-ja-investeerimine/pension/pensionireform>

LISA A

Koondtabel varasematest uuringutest

Autor(id) (aasta)	Riik	Valimi suurus/andmed	Meetod	Uuritud aspektid
Lejoyeux, Richoux-Benhaim, Betizuau, Lenquen ja Lohnhardt (2011)	Prantsusmaa	203 arstitudengit	Küsitlus	Rahaga seotud hoiakud
Säästu-, pensioni- ja kindlustusettevõtte Aviva (2009)	25 riiki üle maailma	100 000 inimest	Küsitlus	Säästmise ja investeerimisega seotud hoiakud
Chudzian, Anioła-Mikołajczak ja Pataria (2015)	Gruusia	318 inimest vanuses 18-34	Küsitlus	Säästmisega seotud motiivid ja hoiakud
Klopocka, Kopczynski ja Lenicka-Bajer (2014)	Poola	757 inimest	Intervjuu	Säästmisega seotud hoiakud ja motiivid
Brounen, Koedijk ja Pownall (2016)	Holland	2000 inimest vanuses 20-90, Hollandi keskpanga leibkonnauuringu andmed	Andmeanalüüs	Säästmisega seotud tegurid
Yuh ja Hanna (2010)	USA	17 565 inimest	Andmeanalüüs	Säästmisega seotud hoiakud ja tegurid
Likitapiwat, Sereetrakul ja Wongveeravuti (2013)	Tai	424 660 bakalaureuseõppe üliõpilast	Küsitlus	Soolised erinevused säästmises
Tuvelsson ja Yu (2011)	Rootsi	133 üliõpilast	Küsitlus	Säästmise ning vanuse ja soo vaheline seos
Te'eni-Harari (2016)	Iisrael	103 esimese klassi last	Intervjuu	Finantskirjaoskus laste seas
Lusardi ja Mitchell (2007)	USA	Tervise ja pensioniuuringu andmed (<i>Health and Retirement Study</i>)	Andmeanalüüs	Finantskirjaoskuse ja pensioniks valmisoleku seos
APA uuring (2016)	USA	700 täiskasvanut	Küsitlus	Finantskäitumist mõjutavad tegurid

Allikas: Autori koostatud (Lejoyeux et al., 2011; Mackenzie, 2009; Chudzian, Anioła-Mikołajczak, & Pataria, 2015; Klopocka, Kopczynski, & Lenicka-Bajer, 2014; Brounen, Koedijk, & Pownall, 2016; Yuh & Hanna, 2010; Likitapiwat, Sereetrakul, & Wongveeravuti, 2013; Tuvelsson & Yu, 2011; Te'eni-Harari, 2016; Lusardi & Mitchell, 2007; "Focus on future...", 2016) põhjal

LISA B

Küsitlus gümnaasiuminoorte säästmisega seotud hoiakute ja neid mõjutavate tegurite ning säästmiskäitumise hindamiseks

Sugu:

- Naine
- Mees
- Ei soovi öelda

Mis klassis sa õpid?

- 10. klassis
- 11. klassis
- 12. klassis

Mis koolis sa õpid?

- Põltsamaa Gümnaasium
- Põlva Gümnaasium
- Pärnu Koidula Gümnaasium

Kui õpid Pärnus: Mis õppesuunal Sa õpid?

- Matemaatika-füüsika suund
- Reaalsuund
- Loodussuund
- Euroopa suund
- Ettevõtlussuund

Kui õpid Põltsamaal: Mis õppesuunal Sa õpid?

- Ettevõtluse ja majanduse õppesuund
- Infotehnoloogia ja küberkaitse õppesuund

Kui infotehnoloogia ja küberkaitse õppesuund: Kas oled võtnud Õpilasfirma kursust?

- Jah
- Ei

Kui õpid Põlvas: Vali kursused, mida võtad/oled võtnud

- Majandusõpetus gümnaasistidele
- Ettevõtlusõpetus
- Finantsmajandus ja investeerimine
- Õpilasfirma
- Ei ole ühtegi neist kursustest võtnud

Sinu sissetulekud**1. Kust Sina raha saad?**

- Vanematelt/hooldajatelt
- Vanavanematelt ja/või sugulastelt (tädi, onu jne)
- Kingitusena (nt sünnipäevadel, tähtpäevadel)
- Tasuline töö (nt suvel või pidevalt)
- Muu

2. Kui tihti saad tavaliselt taskuraha?

- Saan taskuraha korra kuus kindla summa
- Saan taskuraha iga nädal, mõnikord tihemini

- Saan taskuraha iga päev
- Ei ole kindlat summat taskuraha, saan siis kui küsin

3. Kui kauaks Sul tavaliselt jagub taskuraha?

- Alati saab samal perioodil otsa
- Mõnikord saab otsa, mõnikord jääb alles
- Enamasti jääb alles, pärast saab midagi suuremat osta
- Suudan enamasti alati kõrvale panna
- Muu

4. Kui palju Sa igakuiselt raha säästad?

- Üle 100 euro
- 51-100 eurot
- 21-50 eurot
- Kuni 20 eurot
- Ei säästagi
- Muu

5. Kas Sina pead igakuist eelarvet? (Isikliku või oma pere eelarve koostamine tähendab seda, et paned kirja ja analüüsid kõiki kuu jooksul saadud tulusid ja väljaminekuid.)

- Jah
- Vahelduva eduga, kuid mitte regulaarselt
- Ei
- Muu

Säästmine

6. Kas Sinu vanemad/hooldajad on rääkinud Sulle säästmise tähtsusest?

- Jah
- Ei
- Muu

7. Kust saad/oled saanud Sina informatsiooni säästmise kohta?

- Vanematelt
- Eakaaslastelt
- Internetist
- Küsid oma ala ekspertidelt
- Raamatutest
- Perekonnalt (õed, vennad jms)
- Koolist
- Muu

Kui vastasid eelmisele küsimusele vastusega "Internetist", siis palun täpsusta

8. Kas Sinu vanemad/hooldajad peavad igakuist eelarvet? (Isikliku või oma pere eelarve koostamine tähendab seda, et paned kirja ja analüüsid kõiki kuu jooksul saadud tulusid ja väljaminekuid.)

- Jah
- Vahelduva eduga, kuid mitte regulaarselt
- Ei
- Ei tea

9. Märgi kuivõrd nõus oled järgneva väitega (telefoni ekraanil ei pruugi kõik vastusevariandid näha olla, et näha kõiki võimalikke vastusevariante liigu ekraanil horisontaalselt paremale-vasakule)

Skaala “Ei nõustu üldse” kuni “Nõustun täielikult”

1. Mu vanemad julgustavad mind säästma.
2. Mu vanemad õpetavad mulle kuidas eelarvet pidada.
3. Saan oma raha kulutada nii nagu mulle meeldib.
4. Mu vanematel/hooldajatel on karm kontroll mu taskuraha üle.
5. Kui ma raha saan, kulutan selle alati kohe ära.
6. Ma ei säästa, sest see tundub mulle liiga raske.
7. Ma säästan, sest see loob turvatunde (nt ootamatute kulutuste korral vms).
8. Säästmine paneb mind enda üle uhkust tundma.

10. Märgi kuivõrd nõus oled järgneva väitega (telefoni ekraanil ei pruugi kõik vastusevariandid näha olla, et näha kõiki võimalikke vastusevariante liigu ekraanil horisontaalselt paremale-vasakule)

Skaala “Alati säästavad” kuni “Mitte kunagi ei säästa”

Niipalju kui ma tean, säästavad mõned mu sõbrad.

11. Märgi kuivõrd nõus oled järgneva väitega (telefoni ekraanil ei pruugi kõik vastusevariandid näha olla, et näha kõiki võimalikke vastusevariante liigu ekraanil horisontaalselt paremale-vasakule)

Skaala “Alati võrdlen” kuni “Mitte kunagi ei võrdle”

Ma võrdlen enda säästmise ja kulutuste suurust eakaaslastega.

Soovi korral võid lisada kommentaari küsimuste kohta

Säästmise eesmärgid ja olulisus

12. Mille jaoks Sa säästad?

- Igapäeva vajadused (toit, jook jms)
- Igakuised arved ja maksed (nt Spotify, Netflix, telefoniarve jms)
- Vaba aeg (nt kino, peod jms)
- Riiete ostmine
- Kestvuskaubad (nt auto, mopeed, arvuti, mängukonsool jms)
- Puhkus/reisimine
- Ravi/taastusravi
- Ettenägematud kulutused
- Pole eesmärki
- Muu

13. Kuidas Sa säästad?

- Sularahas
- Jooksvale arvelduskontole
- Kannad raha säästmiskontole/kogumiskontole
- Annad raha pereliikmele/hooldajale, et ta säästaks Sinu eest
- Ma ei säästa
- Muu

14. Märki kuivõrd nõus oled järgnevate väidetega (telefoni ekraanil ei pruugi kõik vastusevariandid näha olla, et näha kõiki võimalikke vastusevariante liigu ekraanil horisontaalselt paremale-vasakule)

Skaala “Ei nõustu üldse” kuni “Nõustun täielikult”

1. Arvan, et raha säästmine teeb minust parema inimese.
2. Arvan, et raha säästmine on tänapäeval trendikas.
3. Säästmine on vaeste inimeste jaoks.
4. Säästmine annab mulle turvatunde.
5. Säästmine tähendab pidevalt loobumist mulle olulistest asjadest ja raha kokku hoidmist.
6. Säästmine on viis oma eesmärgideni jõudmiseks.
7. Ma ei saa endale säästmist lubada.
8. Säästaksin rohkem, kui mul oleks suurem sissetulek.

Allikas: Töö autori ja Tuuli Ilusa koostatud (Likitapiwat, Sereetrakul, & Wongveeravuti, 2013; Tiitso, 2015; Kalamas, 2021; Dangol, & Maharjan, 2018; Tiitso, 2015; Chudzian, Anioła-Mikołajczak, & Patariaia, 2015; Tuvešson & Yu, 2011; Rähn, i.a.; Dolphin, 2012) põhjal

Summary

SAVING BELIEFS IN PÄRNU HIGH SCHOOL STUDENTS

Romina Hiis

Financial literacy has become a very important skill in today's rapidly changing world. In addition to having knowledge about financial literacy, it is also important to be able to apply these skills in practice. Saving as a part of financial literacy is a particularly important part of today's uncertain world. The effects of the COVID-19 pandemic on spending and saving habits and changes in pension pillars will also affect young people and their saving habits. Young people need to be prepared and start thinking ahead to save money.

The aim of this Bachelor's thesis is to find out what are high school students' attitudes towards saving and what exactly are the factors and motives that shape those attitudes. To achieve the purpose of this study, a questionnaire was distributed to three Estonian high schools: Pärnu Koidula Gümnaasium, Põlva Gümnaasium and Põltsamaa Ühisgümnaasium.

Theoretical research found that saving, as a part of financial literacy, is affected by different attitudes and beliefs. Attitudes towards saving are in turn affected by different psychological factors, such as personality traits, socio-economic factors and saving motives. Main personality traits that affect saving attitudes are self-control and determination. Young people's parents and peers also have an influence on high school students' saving attitudes. Studies have also shown that saving motives can be classified in the Maslow hierarchy.

Empirical research showed that half of the students that participated in this study think that saving money makes them a better person. Most high school students share the opinion that saving is not only important for low income people. Girls have better attitudes towards saving than boys do, because it is important for the girls to feel safe and avoid risks. High school students' saving attitudes are influenced by their peers' positive attitudes towards saving. The main motive why young people save is for everyday needs and leisure activities. It is also important for them to save for unexpected events and security. High school students who think about the future save more than the ones who don't think about the future.

Based on the results of the study, the author can say that high school students need to be taught financial literacy in schools, at the same time focusing on their practical skills, so they know how to keep a budget and why saving is important. Also their parents should focus more on teaching them the importance of saving money, because it helps the students to learn to be more independent and not count on their parents' money so much.

In conclusion, high school students should be taught financial literacy in schools as a mandatory course, so that they learn the importance of saving and learn to be less dependent

on their parents. Also their parents should focus more on teaching them about the importance of saving so the students learn how to save so they don't have to ask for pocket money everytime there is a need.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Romina Hiis,

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose “Säästmisega seotud uskumused Pärnu gümnaasiumiõpilastel”, mille juhendaja on Juta Jaani, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Romina Hiis

12.05.2022